

**MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE
UNIVERSITATEA BABEȘ BOLYAI
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ ISTORIE CIVILIZAȚIE CULTURĂ**

**SISTEMUL BANCAR CLUJEAN DE LA MAREA UNIRE LA
MAREA CRIZĂ ECONOMICĂ.**

STUDII DE CAZ: BĂNCILE ROMÂNEȘTI DIN CLUJ

Rezumatul tezei de doctorat

Conducător de doctorat:

Prof. univ. dr. MARCELA SĂLĂGEAN

Student doctorand:

SEPTIMIU MOGA

CLUJ-NAPOCA

2022

CUPRINS

INTRODUCERE

I. BĂNCILE ROMÂNEȘTI DIN CLUJ ÎN PREAJMA PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

- 1.1. Înființarea Băncii Naționale a Austriei și a Băncii Austro-Ungare
- 1.2. Dezvoltarea sistemului bancar în Ungaria
- 1.3. Dezvoltarea urbană și industrială în Transilvania
- 1.4. Începuturile băncilor românești în Ardeal – Banca Albina
- 1.5. Înființarea de noi bănci românești în Transilvania
 - 1.5.1. Înființarea Băncii Economul din Cluj**
 - 1.5.2. Înființarea Băncii Vatra din Cluj**
- 1.6. Alte aspecte privind activitatea de credit românesc în Transilvania
- 1.7. Asociația “Solidaritatea”
- 1.8. Clientela potențială a băncilor românești din Transilvania
- 1.9. Operațiuni efectuate de băncile românești din Transilvania

II. SISTEMUL BANCAR AL VECHIULUI REGAT ÎN PREAJMA PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

- 2.1. Banca Națională a României
- 2.2. Banca Marmorosch Blank
- 2.3. Banca Românească

III. BĂNCILE ÎN TIMPUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

- 3.1. Ecourile atentatului de la Sarajevo
- 3.2. Ecourile atentatului la Cluj
- 3.3. Între război și pace
- 3.4. Ardelenii și războiul
- 3.5. Efectele războiului asupra populației și economiei Transilvaniei
- 3.6. Funcționari bancari pe front
- 3.7. Efectele izbucnirii războiului asupra băncilor românești
 - 3.7.1. Primele efecte ale războiului asupra Băncii Economul**
 - 3.7.2. Problema înrolării personalului băncii – un pericol real pentru continuitatea activității bancare a Băncii Economul**
- 3.8. Efectele lipsei investițiilor și scăderii volumului creditelor bancare
- 3.9. Intrarea României în război
- 3.10. Băncile din Vechiul Regat la momentul intrării României în război
- 3.11. România în război și impactul asupra băncilor
- 3.12. Efectul intrării României în război asupra băncilor românești din Cluj
- 3.13. Activitatea în ultima perioadă a războiului a Băncii Economul

3.14. Situația Băncii Economul în toamna anului 1918

IV. CONTEXTUL SOCIAL, POLITIC, ECONOMIC ȘI FINANCIAR CARE A URMAT PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL ÎN VECHIUL REGAT, TRANSILVANIA ȘI CLUJ

4.1. Haosul monetar

4.2. Clujul în vâltoarea evenimentelor de după Primul Război Mondial și rolul conducător a lui Amos Frâncu

4.3. Începutul administrației românești la Cluj

4.4. Clujul, un oraș aglomerat în căutarea unei noi identități

4.5. Administrația financiară – marea problemă a Transilvaniei

4.6. Băncile austriece și maghiare din Transilvania

4.7. Băncile din Cluj

4.8. Băncile din Vechiul Regat

4.8.1. Banca Națională a României în context postbelic

4.8.2. Băncile comerciale din Vechiul Regat și extinderea lor spre Transilvania

4.8.2.1. Banca Marmorosch Blank & Co

4.8.2.2. Banca Românească

4.9. Situația economică și politică din Transilvania și reforma agrară

4.10. Polemici și constatări legate de situația financiară a Transilvaniei

V. UNIFICAREA MONETARĂ ÎN TRANSILVANIA – O PROVOCARE A ÎNTREGULUI SISTEM BANCAR ROMÂNESC

5.1. O scurtă istorie a coroanei austro-ungare

5.2. Deprecierea coroanei în decursul Primului Război Mondial – hiperinflația

5.3. Separarea circulației monetare în statele succesoare ale Imperiului Austro-Ungar

5.3.1. Cazul Cehoslovaciei

5.3.2. Complexul caz al Poloniei

5.3.3. Cazul Ungariei

5.3.4. Cazul Iugoslav

5.3.5. Cazul Austriei

5.4. Transilvania în procesul de tranziție monetară

5.4.1. Problema cursului de schimb

5.4.2. Nostrificarea sau ștampilarea coroanelor austro-ungare

5.4.3. Circulația monetară multiplă din România

5.5. Proiecte privind reforma monetară (unificarea monetară)

5.5.1. Proiectul lui Ion I. Lapedatu

5.5.2. Propunerile preliminare ale Băncii Naționale

5.5.3. Propunerea lui Alexandru Marghiloman

5.5.4. Soluția propusă de Aristide Blank

5.5.5. Proiectul lui Vasile Vlaicu

5.5.6. Alte propuneri de unificare monetară

- 5.6. Banca Națională a României în pregătirea unificării monetare
- 5.7. Specularea leului pe piețele externe și influența asupra pieței interne
- 5.8. Cursul de conversie – o polemică a vremii
- 5.9. Tipărirea noilor bancnote – o problemă delicată
- 5.10. Unificarea monetară ca proces administrativ
- 5.11. Concluzii și precizări

VI. BANCA AGRARĂ 1919 – 1927

6.1. Constituirea băncii

6.1.1. Baza legală de constituire a Băncii Agrare

6.1.1.1. Elaborarea, dezbateră și aprobarea decretului – lege de înființare a Băncii Agrare din Cluj

6.1.1.2. Principalele atribuții ale băncii conform decretelor lege votate de Marele Sfat

6.1.1.3. Prospectul de înființare și statutele inițiale ale Băncii Agrare

6.1.2. Achiziția sediului Băncii Agrare

6.2. Activitatea Băncii Agrare din momentul începerii operațiunilor și până la votarea legii privind reforma agrară din Transilvania

6.2.1. Primele operațiuni

6.2.2. Începutul exuberant

6.2.3. Primele obstacole în menținerea privilegiilor statuate prin decretele – lege inițiale

6.2.4. Implicarea Băncii Agrare în investiții de portofoliu și în acte de comerț propriu zise

6.2.5. Alte operațiuni ale Băncii Agrare

6.2.6. Un prim bilanț al Băncii Agrare

6.2.8. Votarea legii privind reforma agrară în Transilvania

6.3 Banca Agrară în perioada cuprinsă între votarea legii privind reforma agrară și pierderea privilegiilor

6.3.1. Noile statute

6.3.2. Proiecte inițiate de bancă

6.3.3. Valul de critici și opinii împotriva conducerii Băncii Agrare și a conducerii

6.3.4. Activitatea Băncii Agrare între votarea legii și ridicarea privilegiilor

6.3.6. Implicarea băncii în crearea și naționalizarea de întreprinderi industriale

6.3.6. Implicarea băncii în continuare în activități comerciale propriu – zise

6.3.7. Alte demersuri făcute de bancă în vederea dezvoltării politicii de afaceri

6.3.8. Costuri și consecințe ale exuberanței

6.3.8. Începutul declinului Băncii Agrare

6.4. Perioada de declin care a urmat după retragerea privilegiilor Băncii Agrare

- 6.4.1. Retragera privilegiilor**
- 6.4.2. Dificultăți în activitatea băncii ca urmare a pierderii privilegiilor**
- 6.4.3. Probleme legate de reglementarea evidențelor contabile. O problemă majoră a băncilor din România dar mai ales a Băncii Agrare**
- 6.4.4. Goana după numerar și evoluția dobânzii**
- 6.4.5. Banca Agrară în contextul unei crize economice relevante 1922 – 1923**
- 6.4.6. Încercările de mobilizare a activelor imobilizate**
- 6.4.7. Despre Victor Bontescu – întemeietorul Băncii Agrare**
- 6.4.8. Banca Agrară și spectrul insolvenței**
- 6.4.9. Regresul activităților de comerț propriu-zis**
- 6.4.10. Marile provocări în susținerea companiilor inițiate de Banca Agrară**
 - 7.4.10.1. Industria Minieră și Forestieră din Valea Lăpușului**
 - 6.4.10.2. Întreprinderea Schieb din Sibiu**
 - 6.4.10.3. Farmacia Zea**
 - 6.4.10.4. Societatea de Camionaj C.F.R.**
 - 6.4.10.5. Alte afaceri în care s-a implicat Banca Agrară și care au fost ratate**
 - 6.4.10.6. Iris și Cărămidăria orașului**
- 6.4.11 Secții, sucursale și agenții**
- 6.5. Pierderea procesului și obținerea despăgubirii din partea guvernului
- 6.6. Câteva concluzii legate de activitatea Băncii Agrare între anii 1920 – 1927 prin prisma situațiilor sale financiare

VII. BANCA CENTRALĂ PENTRU INDUSTRIE ȘI COMERȚ CLUJ

- 7.1. Fondarea băncii
- 7.2. Importanța teoretică și practică a unei bănci industriale
- 7.3. Mutarea sediului băncii de la Sibiu la Cluj și noile statute
- 7.4. Organizarea băncii
- 7.5. Politica de fuziuni
- 7.6. Evoluția financiară a băncii
- 7.7. Provocări ale băncii
 - 7.7.1. Fabrica de eternit Oradea (Oșorhei)**
 - 7.7.2 Fabrica Schieb din Sibiu din punctul de vedere al Băncii Centrale pentru Industrie și Comerț Cluj**

VIII. BĂNCIILE ECONOMUL ȘI VATRA – VECHILE BĂNCI ROMÂNEȘTI ALE CLUJULUI

- 8.1. Banca Economul
 - 8.1.1. Banca Economul – capital și organizare**
 - 8.1.2. Operațiuni efectuate de Banca Economul**
 - 8.1.2.1. Operațiuni comerciale propriu-zise efectuate de Banca Economul**

- 8.1.2.1.1. Frații Pascu
- 8.1.2.1.2. Afacerea Maksai Grapini
- 9.1.2.1.3. Afacerea Manciu
- 9.1.2.1.4 Afacerea Motorul – Archimedes

9.1.2. Criza de lichiditate, problema dobânzilor

9.1.4. Diverse incompatibilități în portofoliul Băncii Economul

9.1.5. Evoluția situației financiare a Băncii Economul

8.2. Banca Vatra din Cluj

8.2.1. Organizarea Băncii Vatra

8.2.2. Afacerea Roșescu – Lebăda

8.2.3. Evoluția situației financiare a Băncii Vatra

IX. BANCILE ROMÂNEȘTI DIN CLUJ ÎN FAȚA CRIZEI 1928 – 1933

9.1. Aspecte generale ale crizelor bancare

9.2. Etapizarea evoluției economiei românești și acumularea tensiunilor, criza și consecințele ei

9.2.1. Perioada dinaintea Primului Război Mondial

9.2.2. Perioada 1919 – 1925

9.2.3. Perioada 1926 – 1929

9.2.3.1. Problemele financiare ale băncilor românești din vestul țării și a Casei de Păstrare de la Săliște

9.2.3.2. Câteva caracteristici ale perioadei 1926 – 1929

9.2.3.3. Încercări (tardive) de reglementare a activității bancare la nivel național

9.2.3.2. Băncile românești din Cluj în ajunul crizei

9.2.3.2.1. Banca Economul

9.2.3.2.2. Banca Vatra

9.2.3.2.3 Fuziuni și deschideri de unități de noi unități teritoriale

9.2.3.2.4. Majorări de capital ale băncilor din Cluj

9.2.3.2.5. Problema dobânzilor

9.2.3.2.6. Schimbări cu iz politic la nivelul conducerii Băncii Agrare

9.2.4. Stabilizarea monetară

9.2.4.1. Efectele stabilizării asupra Băncii Agrare

9.2.4.2. Efectele stabilizării asupra Băncii Centrale pentru Industrie și Comerț din Cluj

9.2.5. Izbucnirea crizei

9.2.5.1 Banca Marmorosch Blank & Co în ajunul crizei din 1931

9.2.5.2. Câteva cauze macro-economice ale crizei

9.2.5.3. Criza Băncii Marmorosch Blank & Co – declanșatorul mării crize bancare din România din anul 1931

9.2.6. Proiectul de conversiune (asanare) a datoriilor agricole

9.2.6.1. Proiectul Manoilescu – Pienescu

9.2.6.2. Planul Madgearu

9.2.6.3. Ecouri ale planurilor de asanare și efectele lor în bănci

9.2.7. Panica bancară din toamna anului 1931 și efectele sale asupra băncilor românești din Cluj

9.2.7.1. Banca Vatra în fața episoadelor de panică bancară

9.2.7.2. Banca Economul în fața episoadelor de emoție colectivă

10.2.7.3. Banca Agrară

9.2.7.4. Banca Centrală pentru Industrie și Comerț în fața provocărilor crizei

CONCLUZII

BIBLIOGRAFIE

Sfârșitul Primului Război Mondial și înfăptuirea Marii Uniri a creat un nou cadru de dezvoltare a micilor bănci Românești din Transilvania. Deși aceste instituții de credit aveau o importanță tot mai mare în rândul populației românești din Ardeal, nu aveau posibilitatea de a înlocui și suplini rolul jucat de marile bănci maghiare, săsești în procesul de intermediere financiară din Transilvania. Totodată, o mare parte din fluxurile bănești și de capital veneau din occident pe filiera vieneză sau budapestană. Era, prin urmare, nevoie de simbioză între modelul financiar existent până la Primul Război Mondial și modelul financiar dezvoltat de Vechiul Regat. În acest proces de integrare, un rol important revenea sistemului de credit românesc din Transilvania și mai ales personalităților marcante din jurul băncilor românești. În ce măsură s-a produs integrarea sistemelor bancare? Este o întrebare la care teza mea de doctorat a încercat să răspundă, urmărind procesul de integrare, modernizare și dezvoltare din perspectiva celor patru instituții de credit clujene, respectiv: Banca Economul, Banca Vatra, Banca Agrară și Banca Centrală pentru Industrie și Comerț.

Pentru a înțelege modul în care au interacționat sistemele bancare în procesul de integrare economică, am considerat necesar ca în primele două capitole ale lucrării să mă aplec asupra procesului de formare a sistemelor bancare, atât în Transilvania și în mod particular la Cluj, cât și în Vechiul Regat. Sistemul bancar din Transilvania, ca parte a Monarhiei Habsburgice, are o mai mare vechime decât cel din Vechiul Regat, dar sistemul s-a dezvoltat pe cel puțin trei mari piloni. Un prim și cel mai vechi pilon este reprezentat de marea finanță vieneză, alimentată semnificativ de sistemele financiare europene și în special de cele germane sau franceze. Acesta s-a implicat în marile proiecte imperiale, printre care infrastructura feroviară și industrială. În formarea și uniformizarea sistemului financiar habsburgic un rol important l-a avut înființarea Băncii Naționale a Austriei și ulterior, de la 1878 a Băncii Austro-Ungare. Instituția a pătruns în Transilvania, desfășurând activități în principalele orașe locuite de germani (Brașov, Timișoara și Sibiu), ulterior, după Compromisul Austro-Ungar, activitatea sa extinzându-se și în celelalte orașe ardelenice: Cluj, Arad, Oradea și așa mai departe. Odată cu modernizarea infrastructurii și instituțiilor financiare moderne, în Ungaria s-au dezvoltat importante bănci comerciale care au activat nu doar în Transilvania, ci și în alte țări din Balcani. Un al doilea pilon își are obârșia în activitățile comerciale efectuate de ardeleni. Printre primele operațiuni de credit pot fi enumerate cele ale Gremiului Român de la Brașov, activitatea lui Samuil Doboși, dar și alte forme de întrajutorare în cadrul unor comunități bine definite, cum ar fi zona auriferă sau orașul Cluj. O primă formă asociativă bancară a luat naștere la Brașov în 1835, urmată apoi de înființarea așa numitelor Case de Păstrare la Sibiu sau la Arad. Forma

asociativă preferată a fost cooperativa de credit, tot de inspirație germană Schultze -Delitzsch sau Raiffeisen, aceasta extinzându-se în comunitățile germane și maghiare din Transilvania.

Un al treilea pilon îl reprezintă formarea micilor bănci, fie ca societăți pe acțiuni, fie ca o formă mixtă de cooperatie și societăți pe acțiuni. În acest curent se regăsește și inițiativa românilor de a-și crea un sistem bancar propriu. O primă inițiativă a fost cea a lui Visarion Roman, cu un început mai modest la Rășinari și apoi cu înființarea Băncii Albina. Modelul său a fost continuat de Partenie Cosma, dar și de alți fruntași ai comunității românești ardeleni. Într-un asemenea curent se încadrează înființarea Băncii Economul la Cluj. Institutele de credit românești aveau atât o dimensiune economică (bazată pe profit), cât și una socială și chiar culturală. Beneficiind de randamente inferioare băncilor săsești, care alocau o mare parte a veniturilor comunității germane, băncile românești nu au fost în măsură de a aloca procente atât de mari unor cauze sociale și comunitare. Acest fapt a creat o nouă inițiativă, inspirată din așa numitele bănci altruiste. Inițiativa a pornit de la Sibiu, unde viitorul episcop Nicolae Ivan a instituit Banca Lumina, iar ulterior, tot pe astfel de principii, Banca Vatra din Cluj.

Referindu-ne la băncile românești din Transilvania trebuie menționat că o parte covârșitoare a clientelei sale o reprezenta țărănimea română. Cum unul din scopurile țărânimii era cumpărarea de pământ agricol, băncile românești, au reușit să găsească forme originale de creditare, foarte bine adaptate nivelului de cultură al clientelei sale și a stadiului său de dezvoltare materială.

De cealaltă parte a Carpaților, sistemul bancar s-a dezvoltat la început cu sprijinul aproape nemijlocit al capitalului străin. Înființarea Băncii Naționale a României în 1880 a creat cadrul necesar dezvoltării capitalului românesc. Pe lângă o scurtă trecere în revistă a modului în care s-a înființat institutul de emisiune, am prezentat modul în care au luat naștere două din cele mai importante bănci bucureștene, și anume Banca Marmorosch Blank și Banca Românească. Istoria lor reprezintă două exemple definitorii pentru modul în care s-au înființat și s-au dezvoltat băncile românești din București. Totodată, cele două bănci au avut un rol important în desfășurarea evenimentelor în perioada interbelică, până la finele Marii Depresiuni.

Un capitol distinct în cercetarea mea îl constituie activitatea bancară în timpul Primului Război Mondial. La fel ca și țările europene dezvoltate, băncile românești din Transilvania au fost luate prin surprindere de începerea ostilităților în vara anului 1914 și mai ales de prelungirea războiului. Primul efect al instaurării stării de război a fost panica bancară. Aceasta s-a manifestat prin ridicări importante de numerar de către deponenții instituțiilor de credit. Episodul de panică a fost rezolvat rapid de către autoritățile imperiale și de către administratorii

băncilor. Clientela românească, la fel ca și o mare parte a comunității românești, s-a dovedit a fi loială monarhiei, răspunzând pozitiv chemării la arme. Mobilizarea populației în armata austro-ungară a creat însă noi provocări institutelor de credit. Cum printre cei mobilizați se aflau și bancheri, conducerea băncilor a acordat sprijin familiilor, continuând a le plăti salariul de la bancă. Totodată, au depus diligențe pentru a scuti pe o parte din bancheri de serviciul militar pentru ca instituțiile să poată să-și desfășoare activitatea. Ilustrativă din acest punct de vedere este activitatea Băncii Economul, care pe lângă acțiunile menite a ajuta proprii salariați, a inițiat și alte măsuri cum ar fi: consultanță juridică gratuită pentru clienți, înființarea unui spital de recuperare pentru răniți și plasarea unor sume de bani în împrumutul de război.

Un moment aparte îl constituie intrarea României în război de partea Antantei. Dacă până la acel moment, existau doar anumite suspiciuni ale autorităților față de comunitatea românească din Cluj, odată cu apariția noului front a existat o presiune mult mai mare față de intelectualitatea românească. Primul care a suferit de pe urma acestei situații a fost Amos Frâncu, directorul Economului, care a fost la început arestat iar apoi, la puțin timp după eliberare, a fost înrolat în armată și trimis ca și curier la Praga. Elie Dăianu, vicepreședintele băncii clujene a suportat mai bine de un an detenția și exilul. Cu o parte a personalului bancar aflat sub arme și o parte în detenție, banca clujeană a fost la un pas de a nu mai fi în măsură să funcționeze, din lipsă de personal și personal de conducere.

Prezența lui Amos Frâncu la Praga, unul din principalele centre bancare ale monarhiei habsburgice, a dat posibilitatea Băncii Economul de a plasa o parte a excedentului de numerar în diverse titluri pe piața vieneză și pragheză. Operațiunile au fost de bun augur în condițiile în care pe piață se manifesta așa numita abundența de numerar, în condițiile reducerii investițiilor (creditelor) și economisirii (amânarea unor investiții).

În toamna anului 1918 Banca Economul s-a văzut în situația de a se apăra de atacurile extremiste. Totodată, din cauza unei inflații latente, ținute în frâu doar prin măsuri administrative, pe piață s-a simțit tot mai mult o lipsă de numerar, fapt ce a determinat băncile să apeleze la reescont și la lichidarea depozitelor la alte instituții de credit. Cu toate dificultățile perioadei, Banca Economul a fost una dintre puținele bănci care a reușit să-și majoreze capitalul social în perioada războiului. Amos Frâncu a fost cel care inițiat acest demers, dar și alte operațiuni, pentru care nu a avut întotdeauna sprijinul și acordul confrăților din asociația Solidaritatea și nici din conducerea băncii clujene.

Dincolo de Carpați situația a fost și mai dramatică, atâta timp cât Bucureștiul a fost ocupat, iar o parte din bănci, și mai ales Banca Națională a României au fost nevoite să se mute la Iași. Efortul de război a fost susținut în mare parte prin emisiunile succesive ale Băncii

Naționale. Un aspect important în complicarea situației monetare din debutul perioadei interbelice a fost emiterea, la solicitarea ocupantului străin, de către Banca Generală de monede lei, într-o sumă apreciabilă.

În lucrarea mea am dorit să dedic două capitole contextului economic, social, politic și financiar care a urmat Primului Război Mondial și marii provocării pe care a avut-o de trecut România, unificarea monetară. Haosul monetar era o constantă în toate fostele provincii imperiale. Transilvania era însă un caz, ce era depășit în complexitate doar de cazul Poloniei. După 1 decembrie 1918, pe teritoriul Transilvaniei începuseră să circule lei emiși de Banca Națională a României, lei emiși de Banca Generală, coroanele austro-ungare emise înainte de armistițiu și după armistițiu, precum și alte specimene monetare. Totodată, comerțul tradițional a fost întrerupt ca urmare a restricțiilor impuse în diverse jurisdicții imperiale, dar și din lipsa sau distrugerea infrastructurii de transport feroviar.

Nivelul de predictibilitate al granițelor în urma Conferinței de pace de la Paris era încă mare, la fel și aria în care administrația românească urma să se instaleze și să pună în aplicare diverse măsuri de revenire economică după războiul mondial. Consiliul Dirigent din Transilvania a întâmpinat numeroase piedici: de la refuzul vechilor birocrati imperiali de a depune jurământul de credință față de Regele României, până la lipsa unor fonduri pentru plata funcționarilor. De altfel, în condițiile în care orașele transilvane deveniseră supraaglomerate și în care tensiunile etnice și sociale făceau parte din cotidian, noua administrație românească se confrunta cu o acută lipsă de personal calificat și cu experiență. Unul din bazinele de recrutare a resursei umane erau tocmai băncile românești. În cazul Băncii Economul a existat chiar un diferend în acest sens. Banca Națională a României, neavând certitudinea asupra granițelor și dată fiind situația incertă a Băncii Austro-Ungare, a întârziat destul de mult instalarea primelor sale sucursale în Ardeal până spre finele anului 1920, chiar și atunci cu personal transferat de la unitățile teritoriale din Vechiul Regat. Ceva mai repede s-au mișcat însă băncile comerciale bucureștene. Dificultatea lor a constat în identificarea unor spații, atâta timp cât situația locativă a marilor orașe transilvane era una deosebit de grea. Se mai pune și problema clientelei, mare parte din potențialii clienți fiind cei ai vechilor bănci românești ardelene, deja instalate în marile orașe, iar clientela din rândul minoritarilor era captată de băncile germane sau maghiare. Politica de expansiune a băncilor bucureștene s-a făcut pe două canale, unul al instalării de noi sucursale, dar mai ales prin participarea cu capital la majorarea de capital a băncilor românești și nu numai. În Cluj, spre exemplu Banca Românească s-a instalat inițial prin subordonarea Băncii Economul, negociată chiar de către Amos Frâncu și ulterior prin înființarea unei sucursale. Banca Marmorosch Blank și-a stabilit la Cluj o sucursală, una din cele mai

importante din țară. În Sibiu, de exemplu, localitate în care ființa cea mai mare bancă românească din Transilvania, Banca Albina, Banca Românească a ales calea fuziunii cu Banca Lumina din localitate.

O problemă interesantă o constituie cea a băncilor străine din Transilvania, văzute, de exemplu de către Victor Slăvescu ca ostile economiei românești. Aceste instituții s-au adaptat noilor condiții foarte rapid.

Pe lângă situația economică, politică, socială și financiară, Transilvania se confrunta cu o situație agricolă dificilă, marcată de o polarizare a fondului funciar spre o elită, de regulă de altă etnie decât cea română. De rezolvarea problemei agrare din Ardeal depindea, potrivit multor economiști ai vremii, și rezolvarea problemei politice și sociale în provincie. Ținta era formarea unei clase sociale rurale bine definite și independente din punct de vedere economic. Prin urmare, fruntașii români din Ardeal propuneau încă de la 1 decembrie 1918 o reformă agrară radicală. Chiar cel ce a enunțat acest deziderat în actul de la Alba Iulia, Victor Bontescu, avea să joace un rol important în studierea situației funciare în Ardeal. Tot el a fost cel care a inițiat și proiectul Băncii Agrare din Cluj. Totodată, diriguitorii Resortului Agriculturii și Comerțului din Consiliul Dirigent, au elaborat decretele lege privind reforma agrară într-o manieră ce diferea în multe aspecte de legile similare ale Vechiului Regat. Aceste aspecte, după cum se va vedea, au creat numeroase asperități între factorii de decizie politică de o parte și de alta a Carpaților.

Unificarea monetară care a avut loc între toamna anului 1920 și primele luni ale anului 1922 nu poate fi înțeleasă fără a cunoaște contextul în care aceasta s-a desfășurat. În primul rând, mă refer la contextul existent în fosta monarhie duală. Valul de reforme monetare care a început odată cu secesiunea Cehoslovaciei s-a extins cu repeziciune în spațiul iugoslav, în Italia sau Austria. Cele mai descoperite state rămăseseră Polonia, cu o situație monetară foarte complexă și cu un război deschis la frontiere, Ungaria cu o revoluție bolșevică în plină desfășurare, cu efecte profunde asupra circulației monetare și România.

Pe teritoriul Transilvaniei, una din cele mai mari probleme a fost circulația paralelă a leului românesc și a unei valute “moarte” (coroana austro-ungară). Coroanele, o valută apreciată pe piețele financiare în perioada antebelică au pătruns în exces pe teritoriul Transilvaniei, ca rezultat al mai multor factori. Primul ar fi drenarea spre Transilvania a însemnelor monetare ne-nostificate în Cehoslovacia sau Austria, inclusiv a celor emise după încheierea armistițiului, însemne pe care unele state le-au considerat false și nerecunoscute cu putere circulatorie. Mișcările de populație, fie ale militarilor de pe front, fie ale unor refugiați dinspre zonele nordice, au adus, de asemenea, mari cantități de bancnote în diferite specimene. Fluxurile

comerciale tradiționale convergeau, până în 1918 spre Budapesta, fapt care a creat premisele intrării pe piață cu ajutorul unor intermedieri de bună credință, a unor specimene “exotice” monetare emise în tumultul evenimentelor din Ungaria. Instabilitatea și permeabilitatea granițelor a fost un factor ce a înlesnit desăvârșirea haosului monetar.

Pe de altă parte, inexistența unei bănci de emisiune în Transilvania a creat un acces dificil al producătorilor, comercianților și populației în general la lei Băncii Naționale. Aceștia erau folosiți în schimbul internațional și în tezurizare. Prin urmare, piața era pe de-o parte, invadată de coroane și, pe de altă parte, drenată de lei. Fenomenul s-a manifestat prin creșterea speculativă a valorii leului în Ardeal și prin folosirea sa masivă în schimbul internațional depreciindu-se față de valutele străine. Acest aspect a fost în defavoarea băncilor românești și a clientelei lor. Era nevoie, prin urmare, de o cât mai rapidă unificare monetară. Mai intervenea însă o problemă: cea a acoperirii metalice sau în devize. Din nou factorii politici s-au aflat în fața unor dileme: Cum să se majoreze circulația monetară? Care era valoarea optimă a circulației în noile condiții? Cum să se asigure acoperirea legală metalică?

În lucrarea mea am insistat pe cinci propuneri de unificare monetară: cea a lui Ion I. Lapedatu, propunerile Băncii Naționale, propunerile lui Alexandru Marghiloman și Aristide Blank, dar și o propunere mai ciudată a economistului Vasile Vlaicu. Aceste sugestii nu sunt exhaustive, unele sunt mai bine fundamentate, altele mai puțin. Din varietatea mare de propuneri rezultă cel puțin câteva probleme mari pe care le pune unificarea: cursul de schimb și procentul pentru care detentorii urmau să primească numerar și pentru care să se instituie un împrumut forțat. Cele două probleme nu se pot separa, motiv pentru care polemicile au continuat și după adoptarea legii și efectuarea primului schimb. În final, unificarea s-a făcut cu un curs de un leu pentru două coroane. În cele din urmă, întreaga sumă declarată a fost schimbată, după ce între luna septembrie 1920 și luna februarie 1921 un procent de 40% a fost reținut sub forma unor chitanțe. Pentru sumele mai mari de 100.000 de coroane s-a impus un impozit de 5%, impozit ce afectat direct patrimoniul băncilor românești.

Banca Agrară s-a constituit ca parte a proiectului Resortului Agriculturii și Comerțului din Consiliul Dirigent de reformă agrară în Transilvania. Mai mult, instituția de credit era, potrivit statutelor din decretele lege inițiale, menită să se implice direct în toate etapele procesului de reformă agrară: expropriere, finanțarea lucrărilor de expropriere, împrumutarea și determinarea eligibilității viitorilor proprietari, putând avea la dispoziție un procent de până la 25% din valoarea expropriată. Implicarea presupunea un volum uriaș de muncă, dar și resurse financiare mari. Pe lângă capitalul de înființare de 50 de milioane de lei, obținut în exclusivitate din surse private, instituția de credit a primit de la stat un avans de 25 de milioane de lei, primite

în mod expres pentru ușurarea operațiunilor de expropriere și împrumut, nepurtător de dobândă și pe un termen nedefinit și fără o schemă de rambursare precisă, dar care trebuia rambursat până la terminarea lucrărilor de reformă agrară.

Cheltuielile materiale ale băncii pentru finanțarea operațiunilor efective de reformă agrară au fost ne semnificative, dar în schimb, banca a inițiat câteva demersuri pentru a-și asigura infrastructura și logistica lucrărilor care era obligată, conform statutelor și decretelor lege să le execute. Astfel a achiziționat clădirea fostului hotel Nemzeti din Cluj, pe actuala stradă Horia și câteva locuințe pentru personalul ce urma să fie angajat și care nu locuia în oraș. De asemenea au făcut demersuri pentru a le fi puse la dispoziție permise de călătorie, vagoane și locomotive, precum și autoturisme.

O altă atribuție a institutului a fost dezvoltarea sistemului de cooperative de credit sau de consum, dar mai ales înființarea de întreprinderi și naționalizarea celor existente. În acest sens, Banca Agrară și-a început activitatea cu operațiuni exuberante în domeniul participării cu capitaluri la formarea de noi întreprinderi, bănci sau cooperative (tovărășii). În paralel cu activitatea de achiziționare de acțiuni, a desfășurat o activitate de creditare a întreprinderilor pe care le deținea într-o măsură mai mare sau mai mică în portofoliu sau girarea creditelor de reescont ale acestora. O altă activitate a fost cea de efectuare directă de operațiuni de comerț propriu-zis. Operațiunile au fost considerate necesare din cauză că existau numeroase articole de larg consum sau de consum industrial care lipseau, transporturile erau îngreunate, iar vechii angroșiști nu dispuneau de fonduri suficiente. Prin urmare, profitând de permise speciale și de logistica pe care o deținea, banca a efectuat din plin astfel de operațiuni. Operațiunile comerciale (în portofolii de acțiuni și mărfuri) au însumat la finele anului 1922 mai mult de un sfert din activele băncii și depășeau cu ceva mai mult de o zecime capitalul social. Aceste sume au fost acordate adesea fără o analiză foarte aprofundată și în domenii în care conducătorii băncii nu aveau expertiza necesară.

În paralel, procesul legal de atribuire a privilegiilor, obținute provizoriu prin decretele lege privind reforma agrară în Transilvania și sancționate de rege în anul 1919, trenau. Guvernul Averescu și în special ministrul Constantin Garoflid au negociat cu directorii executivi ai bănci o variantă de propunere legislativă, care prevedea privilegiile mult diminuate față de cele acordate inițial. În urma negocierilor cu factorii politici care compuneau Parlamentul la acea vreme s-a ajuns la o variantă de compromis, în care banca rămânea cu intermedierea finanțării exproprierei, gestiunea titlurilor de expropriere și o serie de facilități fiscale în operațiunile funciare legate de activitatea băncii în zona agrară. Această variantă a ajuns cu greu la votul plenului parlamentului, fapt care a arătat că unitatea celor care promovaseră legea era pe cale

să se destrame. La scurt timp după votare s-au încheiat cele două convenții între stat și bancă și reformularea statutelor în consonanță cu cerințele guvernului. Cu toate acestea, implicarea băncii în procesul reformei agrare a trenat. Întârzierile au determinat o oarecare nervozitate în forurile de conducere ale băncii, iar odată cu venirea la guvernare a echipei lui Ion I. C. Brătianu, perspectivele băncii au fost din ce în ce mai sumbre. Se poate spune că ceea ce era inevitabil s-a produs în vara anului 1922, când noul guvern Brătianu a anulat toate privilegiile băncii.

Negocierile care au urmat și campania de presă nu au schimbat în nici un fel poziția deținătorului portofoliului finanțelor, Vintilă Brătianu. Mai mult, demersurile guvernamentale au avut și susținerea Regelui Ferdinand. Din punct de vedere juridic au existat numeroase întâlniri ale conducerii băncii cu factorii guvernamentali, cu guvernatorul Băncii Naționale, cu membrii Solidarității, care s-au încheiat cu începerea unui proces împotriva statului, de abia în 1925. În plan intern, Victor Bontescu, Vasile Osvadă sau Dominic Rațiu au fost înlăturați de la conducerea executivă a băncii. Frâiele băncii au fost luate de către Petre Poruțiu. Totodată, după retragerea privilegiilor apărea problema obligativității rambursării avansului de 25 de milioane de lei primit. Chiar dacă suma se deprecia semnificativ față de 1919, lichiditatea băncii nu putea suporta o asemenea rambursare fortuită. Mai mult, lipsită de un aport semnificativ de fonduri dinspre deponenți, banca nu a mai făcut față nici măcar pentru susținerea propriilor proiecte. Am arătat exemplele societăților Iris, Cărămidăria Orașului, Farmacia Zea, Societatea de Camionaj CFR, Întreprinderea Minieră și Forestieră din valea Lăpușului, Întreprindere Schieb din Sibiu dar și altele (uzinele Reșița sau Sovata). Din cauza acestei incapacități de finanțare, banca a rămas captivă în finanțări industriale și a pierdut din activități din care alte instituții de credit câștigau foarte bine, precum activitatea de tranzacționare a devizelor. Anul 1927 a adus însă o gură masivă de oxigen pentru bancă. Deși a pierdut procesul intentat statului român, guvernul Averescu revenit după lunga guvernare liberală a acordat, grație demersurilor lui Octavian Goga o despăgubire semnificativă băncii și rezolvarea definitivă a problemei avansului de 25 de milioane de lei.

Activitatea celorlalte bănci românești din Cluj nu a fost atât de tumultuoasă ca și cea a Băncii Agrare. Banca Centrală pentru Industrie și Comerț din Cluj s-a înființat din necesitatea existenței unei bănci industriale care să deservească comunitatea românească. Nevoia a apărut încă dinaintea războiului, pe măsură ce în rândul populației românești a apărut interesul pentru activitățile industriale. Astfel, la puțin timp după unire, la Sibiu a luat naștere Banca Centrală pentru Industrie și Comerț. Și în acest caz capitalul a fost integral privat. Operațiunile sale au fost mutate la scurt timp la Cluj, unde banca a început afaceri în zona industrială și comercială.

La fel ca și Banca Agrară, Banca Centrală cum era ea cunoscută la acea vreme, a inițiat înființarea de societăți comerciale, de această dată în sectorul industrial. Marile sale realizări au fost Industria Sârmei din Câmpia Turzii și Sticla din Turda. Afacerile celor două întreprinderi au ajuns în scurt timp să se autofinanțeze, motiv pentru care creditarea lor nu a reprezentat pentru bancă o provocare foarte mare. Marile sale provocări au fost fabrica Schieb de la Sibiu și Fabrica de Eternit de la Oradea.

Într-o mai mare măsură decât Banca Agrară, Banca Centrală s-a lansat în participatii la alte întreprinderi și operațiuni comerciale propriu-zise. Astfel în 1921, banca plasase mai bine de 28% din active în astfel de activități. În același an valoarea mărfurilor totaliza mai bine de o zecime din activele băncii. La fel ca și cealaltă bancă clujeană și aceasta s-a confruntat cu grave probleme de lichiditate, deși beneficia de un flux de fonduri dinspre deponenți mult mare. Costurile atragerii de depozite au crescut însă, fapt care a creat alte dificultăți debitorilor mai mult sau mai puțin captivi ai băncii, care au devenit afectați de nivelul foarte mare al dobânzilor bancare practicate de institutul de credit.

Banca Economul a fost cea mai veche instituție de credit românească din oraș. La momentul încheierii războiului la conducerea institutului se afla Amos Frâncu, o personalitate ce și-a pus puternic amprenta pe activitatea băncii în perioada antebelică. Tot el a fost cel care a particularizat activitatea Economului pe perioada războiului, chiar și în condițiile dificile pe care le-a trăit. El a încercat, însă fără sorți de izbândă, să facă din banca la a cărei conducere se afla un institut regional. Fiind un simpatizant liberal, Frâncu a optat pentru realizarea unui acord de asociere cu Banca Românească. Colaborarea cu banca bucureșteană a fost mai mult de subordonare a Băncii Economul. Astfel în consiliul de administrație și în comisia de cenzori a Economului au intrat persoane din Banca Românească, cele mai notorii fiind George N. Leon și Victor Slăvescu. De asemenea, banca bucureșteană a acordat sprijin juridic și credite de reescont în condiții mai favorabile decât alte bănci. După ce influența lui Amos Frâncu a scăzut, odată cu retragerea sa din funcția de director executiv, relațiile cu banca din București s-au răcit, culminând cu retragerea acesteia din acționariatul institutului clujean.

Practic, Banca Economul, după încercările din primii ani interbelici de a întreprinde operațiuni bancare curajoase, a ajuns să rămână la activitățile sale tradiționale dinainte de război. Costul surselor atrase a crescut constant, la fel și dobânda percepută debitorilor băncii. Provocările băncii au fost multiple, ele au derivat din exuberanța specifică și celorlalte instituții de credit clujene. Dintre ele sunt de amintit afacerea Maksai Grapini, o operațiune comercială și industrială în comandită, în care cei doi erau atât angajați ai băncii, cât și parteneri de afaceri ai băncii.

Afacerea denumită generic Manciu, a ponit de la intenția colonelului Manciu de a cumpăra Întreprinderile Forestiere de la Aleșd. Creditarea a fost făcută către proprietar și avea la bază fluxurile de numerar ale întreprinderii și nu averea debitorului, respectiv surse independente de venit. Cele două afaceri au eșuat la scurt timp după inițierea lor. O afacere simplă, dar plină de asperități a fost cea cu Frații Pascu. A fost vorba de o afacere comercială. Exotismul său arată cât de mult se contopeau afacerile cu banca. Institutul ajunsese să fie folosit și pentru operațiuni birocratice bancare, dar și depozit de diverse produse. O afacere ce s-a dorit a fi mai complexă, dar pe un sector industrial și comercial a fost afacerea Motorul – Archimedes. Pentru dezvoltarea acestei afaceri s-au implicat câțiva specialiști, dar costurile mari de creditare și lipsa unui flux constant de creditare din partea băncii și a unui flux constant de desfacere a lovit puternic afacerea.

În cazul Băncii Vatra, fondul arhivistic este foarte puternic deteriorat. Prin urmare, informații directe arhivistice se pot găsi doar din anul 1924. Acel an a fost marcat de un punct de cotitură important în istoria institutului de credit. Instituția a fost la un pas de a fi preluată de către așa numitul grup Roșescu. Gruparea era condusă de Eugen Roșescu, cel care fuse director executiv provizoriu al băncii, după plecarea lui Laurea Gherman ca director la Banca Agrară în 1920. Aceștia participaseră la o subscripție de acțiuni fără ca membrii consiliului de administrație să-și dea acordul de a-i admite ca acționari. O astfel de practică de selecție a acționarilor în cazul unor subscripții publice era frecvent întâlnită mai ales în rândul băncilor românești. Grupul era legat și de unul dintre debitorii băncii, societatea Lebăda (firmă ce producea așa numitele albituri sau lenjerie). Societatea era o creație a Băncii Vatra. Diferendul a fost cu greu aplanat și doar cu sprijinul Bisericii Ortodoxe din Cluj care a cumpărat acțiunile de grupul Roșescu. Firma Lebăda a avut o evoluție economică negativă în anii următori, ajungând în faliment în perioada crizei.

Banca Vatra s-a implicat în creditarea țăranimii, creditare încurajată chiar de Episcopul Nicolae Ivan. Această creditare a fost însă afectată de costul mare al surselor atrase, banca fiind atenționată în mai multe rânduri de reprezentanții Băncii Naționale pentru dobânzile mari pe care le practica. Prin urmare, cu toate bunele sale intenții, instituția de credit s-a aliniat mai degrabă curentului micilor bănci, care în goana lor după surse, operau dobânzi foarte mari. În cazul acestei bănci au existat și numeroase cazuri în care păstrarea unui depozit la bancă era condiționat de păstrarea nivelului dobânzii pasive la cca 20 de procente.

Ultimul capitol al lucrării a fost dedicat crizei economice și bancare din anii '30 ai secolului trecut. Potrivit clasificării istorice, Marea Depresiune a început în toamna anului 1929 în Statele Unite ale Americii. În lucrarea mea, problema crizei am abordat-o din anul 1928.

Acesta este anul în care au apărut probleme la câteva din băncile importante ale românilor din Transilvania. Timișana, Victoria și Bihoreana, au ajuns în situația de a cere sprijinul Băncii Naționale și au demarat un proces de asanare și fuziune. Un alt caz de insolvență a fost cel al Cassei de Păstrare Săliște. Toate cele patru cazuri de insolvență au avut o cazuistică similară cu problemele celor patru bănci clujene analizate. Contextul și amploarea operațiunilor efectuate de cele patru bănci au făcut ca ele să fie primele victime ale crizei. Băncile din Cluj au găsit căi de ieșire din situația financiară dificilă în care se aflau la finele anului 1927. Economul și Vatra s-au reorientat spre activitățile tradiționale, diminuându-și operațiunile pe alte domenii decât cele cunoscute (industrie și comerț). Banca Agrară a primit despăgubirea de 65 de milioane de lei de la guvern, majorându-și semnificativ sursele proprii, iar Banca Centrală, ca și Banca Agrară de altfel, a avut un portofoliu reescontabil suficient pentru a apela la credite de la Banca Națională pentru a face față unor constrângeri de lichiditate.

Stabilizarea monetară din luna februarie 1929 a scos la lumină ceea ce Virgil Madgearu numea portofoliul putred al Băncii Naționale. Printre multe altele, procesul de stabilizare prevedea și transferul portofoliului imobilizat de reescont de la Banca Națională la Ministerul Finanțelor. Preluarea portofoliului de reescont industrial reprezenta o rescadențare a creditelor de reescont acordate pe cel mult un an, în credite pe termen mediu și lung. Acest fapt ușura serviciul datoriei. Operațiunea presupunea o analiză a portofoliului ce urma să fie preluat atât de specialiști din BNR, cât și ai Ministerului de Finanțe. În cazul băncilor românești din Cluj, două erau vizate, respectiv Banca Agrară și Banca Centrală. Dacă în cazul Băncii Centrale, preluarea portofoliului nu era o problemă, în cazul Băncii Agrare condițiile de preluare au suscitât mult mai multe discuții și negocieri și s-au finalizat cu niște condiții care au produs schimbări în structura de conducere a băncii.

Criza, chiar și de repercusiune a avut și o puternică componentă românească. De aceea am încercat să arăt evoluția portofoliului bancar în general, nivelul dobânzilor și stadiul de reglementare a activității bancare. Totodată, am arătat că băncile din întreaga țară se aflau încă din 1927 în situația în care doreau să transforme cât mai rapid în lichidități anumite active, vânzând portofolii și acoperind pierderi. Falimentul unor mari bănci bucureștene precum Banca Generală, Banca Berkowitz și mai ales Banca Marmorosch Blank au fost atât consecința falimentelor financiare de la începutul anului 1931 din Austria, dar și a problemelor de calitate a activelor la care m-am referit și la băncile românești din Cluj.

Momentul culminant al crizei bancare din România a fost în lunile octombrie și noiembrie 1931, după ce Banca Marmorosch Blank a cerut intrarea sub protecția moratoriului judiciar. Cele patru instituții de credit din Cluj au fost afectate în proporții diferite, dar au aplicat

măsuri asemănătoare legate de programarea retragerilor de numerar, procurarea de lichidități și gestiunea activelor din portofoliu.

Dacă în privința preluării portofoliului industrial al băncilor a BNR situația se rezolvase până spre finele anului 1931, rămânea nerezolvată problema datoriilor agricole. Politicile inconsecvente ale guvernațiilor au pus băncile în situația, ca exact în perioada în care exista nevoie acerbă de numerar, inițiativele guvernamentale privind un moratoriu pentru creditele agricole au creat noi probleme. Acest aspect nu a fost legiferat decât în 1934, dar efectele politicilor în această direcție au fost covârșitoare pentru institutele de credit clujene. Punctele de vedere și propunerile de asanare a creditelor agricole erau atât de diferite, încât unele aspecte păreau ireconciliabile. În lucrarea mea am arătat două proiecte realizate de doi din cei mai mari economiști ai vremii, respectiv proiectul Manoilescu Pienescu și proiectul Madgearu. Nici unul din acestea nu s-a pus în aplicare, dar aspectele prezentate în cele două proiecte arată realitatea din starea agricolă a țării transpusă în cifre economice.

Paradoxal, băncile clujene au reușit să treacă prin criză. Modul în care acestea au gestionat criza este concludiv pentru starea economiei ardeleno și a celei românești. Un aspect trebuie însă menționat, aceste bănci au deținut instrumente suficient de credibile în contextul dat de criză, încât să poată obține ajutorul de la banca de emisiune prin reescont.

Evenimentele politice, după cum am arătat și în prezenta lucrare, au afectat profund activitatea băncilor clujene. De la Primul Război Mondial, unificarea economică și politică, transferul de autoritate și coabitarea cu Consiliul Dirigent, schimbarea guvernelor și aplicarea diverselor viziuni politice au pus la încercare mult rezistența băncilor clujene. Și evenimentele care au urmat au adus băncilor noi obstacole și noi oportunități. Instaurarea dictaturii carliste, deplasarea economiei românești spre Germania, izbucnirea războiului, Arbitrajul de la Viena, Eliberarea orașului Cluj, ocupațiile succesive, o nouă unificare monetară, reforma monetară, instaurarea regimului comunist și naționalizarea sunt evenimente care au influențat băncile clujene. Banca Agrară și Banca Centrală au plecat în refugiu, în timp ce Banca Economul și Banca Vatra au rămas în Cluj să-și servească în continuare clientela cu precădere țărănească.

Toate aceste evenimente pot face obiectul unor cercetări ulterioare complexe și pentru care există un semnificat fond documentar, poate mai bogat decât cel studiat pentru prezenta cercetare.

Nu în ultimul rând, pot fi studiate celelalte bănci clujene și mai ales cele maghiare, două din ele Casa de Păstrare și Banca de Credit Cluj și Banca Ardeleană au fost la fel de puternice precum renumitele bănci din București (Marmorosch Blank, Chrisoveloni, Banca de Credit Român, Banca Generală, Banca Românească și altele), nici acestea suficient studiate. Băncile

maghiare din Cluj sunt important de studiat pentru a înțelege mult mai bine structura economiei clujene și ardelen, atâta timp cât ele au reprezentat principalele instituții de credit ale Transilvanei cu o forță economică mai mare decât cele patru bănci românești.

BIBLIOGRAFIE:

Cărți și articole:

AGÂRBICEANU, Ion, “Vasile C. Osvadă” în *Țara Noastră*, Cluj, anul XI, nr.2 din 31 ianuarie 1931, pp.37-39.

ANTONESCU, Mihai, A., *Regimul agrar român și chestiunea optanților unguri*, București, Tipografia “România Nouă” Theodor I. Voinea, 1923.

ASANDULUI, Gabriel, *Istoria evreilor în România (1866 – 1938)*, Iași, Institutul European, 2003.

BĂCILĂ, Nicolae, “Considerații cu privire la rolul sistemului de credit în procesul de modernizare a economiei transilvănene în a doua jumătate a secolului al XIX – lea” în *Relația rural – urban: Ipostaze ale tradiției și modernizării*, coord. Iosif Marin Balog, Rudolf Gräf, Ioan Lumperdean, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2010, pp 201- 211.

BANCA NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI, *Raporturile Consiliului de Administrațiune și Consiliului de Censori către Adunarea Generală a Acționarilor din 17 februarie 1919*, București, Imprimeria Băncii Naționale a României, 1919.

BANCA NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI, *Raporturile Consiliului de Administrațiune și Consiliului de Censori către Adunarea Generală a Acționarilor din 17 februarie 1919*, București, Imprimeria Băncii Naționale a României, 1920.

BANCA ROMÂNEASCĂ, *Dare de seamă a Consiliului de Administrație către Adunarea Generală ordinară din 6 Martie 1921*, București, Editura Tiparul Românesc, 1921.

BARCSAY, Thomas, “Banking in Hungarian Economic Development, 1867-1919” în *Business and economic History*, Second Series, Volume Twenty, 1991. Cambridge, Cambridge Univesity Press , 1991, pp.216-225.

- BÂRLEA, Eugenia. *Perspectiva lumii rurale asupra primului război mondial*, Cluj-Napoca, Teză de doctorat, Universitatea Babeș Bolyai, 2000.
- BEARD, Mary, *Pompeii. Viața unui oraș roman*, București, Editura Trei, 2019.
- BLAGA, Lucian, *Hronicul și cântecul vârstelor*, București, Editura Humanitas, 2018.
- BOAMBĂ, Ioan, *Banca Marmorosch Blank & Co Societate anonimă 1848 – 1923*, București, Editura Cultura Națională, 1923.
- BOLOVAN, Ioan, *Transilvania între Revoluția de 1848 și Unirea din 1918. Contribuții demografice*, Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, 2000.
- BOLOVAN, Ioan. *Primul război mondial și realitățile demografice din Transilvania. Familie, moralitate și raporturi de gen*, Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2015.
- BOLOVAN, Ioan, “Cultura românească”, în *Istoria Transilvaniei vol. III (de la 1711 până la 1918)*, coord. Ioan Aurel Pop, Thomas Năgler, Magyari András, Cluj-Napoca, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, 2008, pp.553 - 569
- BOLOVAN, Ioan, Bolovan Sorina Paula, “Impactul Primului Război Mondial asupra familiei din Transilvania” în *Studia varia in honorem professoris Ștefan Ștefănescu Octogenarii*, București, Brăila, Editura Academiei Române – Istros Muzeul Brăilei, 2009, pp.782 – 796.
- BOLOVAN, Ioan, “Populația Orașului Cluj în secolul al XX-lea Transilvania în secolele XIX-XX” în *Studii de demografie istorică : omagiu profesorului Liviu Maior* Cluj-Napoca, pp. 213-240
- BATIN, Laurențiu, “88 Infrantry Regiment in Sighet, the first military company in Maramureș” în *Discourse as form of multiculturalism in literature and communication*, Târgu Mureș, Arhipelag XXI Press, 2015, pp.295 – 303.
- BONTESCU, Victor, “Reforma agrară din Ardeal. Concepția financiară în decretul lege relativ la reforma agrară din Transilvania, Banat și Țările Ungurene, votat de Marele Sfat Național la Sibiu la 12 august 1919. Rostul național economic și financiar al Băncii Agrare” în *Voința*, Cluj, an I, nr.183 din 15 aprilie 1921, p.3.
- BOTIȘ, Sorina, *Bani și bănci în Transilvania 1600 – 1918*, Brașov, Editura Universității Brașov, 2007.

BRADIN, Virgiliu, *Sava Raicu (1869 – 1920) finanțist de elită din Austro-Ungaria – contribuție monografică*, Arad, Editura Promun, 2012.

BRĂȚIANU, Vintilă I., *Refacerea Țării. Consolidarea Financiară. Discuri rostite în Adunarea Deputaților cu ocazia răspunsului la mesajul regal și al discuției bugetului general*, București, Imprimeria Independența, 1924

BRUCKNER, Pascal, *Înțelepciunea banilor*, București, Editura Trei, 2017.

BUZEA, Octavian, *Clujul - 1919-1939 : însemnări și compilații bilanțiere-monografice*, Cluj, Tipografia Ardealul, 1939.

CALOMIRIS, Charles W., “Banking crisis and rules of the game” în *Czech Bank, working papers setries, Praga* nr. 14/2009.

CALOMIRIS, Charles W., “The political lessons of Depression-era banking reform” în *Oxford Review of Economic Policy volume 3, number 3, Oxford*, 2010, pp.540-560.

CECCHETI, Stephen, C., Kohler, Marion și Upper Chistian, “Financial crisis and economic activity” în *Working paper 15379*, National Bureau of Economic Research, Cambridge Massachusetts 2009.

CIORANU, Sabin, *Rolul băncilor românești din Ardeal, în pregătirea Unirii*, Brașov, Tipografia Societății Naționale de Editură și Arte Grafice “Dacia Traiană”, 1944.

CIORANU, Sabin, *Monografia economică a județului Cluj*, Cluj, 1935.

CIORANU, Sabin, *Cehoslovacia (1918 – 1930). Probleme valutare și organizarea Băncii Naționale Cehoslovace*, Cluj, Tipografia Cartea Românească, 1930.

CIORANU, Sabin, *Probleme valutare și organizarea băncilor de emisiune în Germania, Polonia, Ungaria și Austria*, Cluj, Tipografia Cartea Românească, 1928.

CIORANU, Sabin, *Banca Națională a Românei 1914 – 1940 (statute, operațiuni, înfăptuiri)*, Brașov, Tipografia Astra, 1943.

CIORANU, Sabin, “Banca Centrală pentru Industrie și Comerț” în *Revista economică*, Cluj anul XXV, nr. 15 din 12 aprilie 1923, pp. 173 – 176.

CLARK, Christopher, *Somnambulii. Cum a intrat Europa în război în 1914*, București, Editura Rao, 2016.

DĂIANU, Elie, *Însemnări din închisoare și exil (1917 – 1918)*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2002.

DANIELSSON, Jon, “On the efficiency of financial regulation” în *Banque de France, Financial stability review – The future of financial regulation*, Septembrie 2009, pp.53-63.

DOBRESCU, Vasile. *Sistemul de Credit Românesc din Transilvania, 1872 – 1918*, Târgu Mureș Editura Universității Petru Maior, 1999.

DOBRESCU, Vasile, Onofreiu, Adrian, *Din istoricul instituțiilor de credit din județul Bistrița Năsăud (1873 – 1940)*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2018.

DRAGOMIR, Alexandru, “Amos Frâncu”, în *Gând Românesc*, Cluj, anul I, nr.7 din noiembrie 1933, pp.329-332.

DRĂGĂNESCU-BRATEȘ, Petre, “Uniformizarea bilanțurilor din punct de vedere contabil’ în *Analele băncilor*, București, an I, nr.6 din decembrie 1919, pp. 253-271.

DRĂGHICIU, Petre, Sr., “«Cassa de Păstrare» în Săliște”, în *Revista Economică*. Sibiu, an XXIX, nr. 48 din 1 decembrie 1928, , pp. 407 – 408.

DRĂGHICIU, Petre, Sr., “Cassa de Păstrare din Săliște” în *Revista Economică*, Sibiu, an XXX, nr. 16 din 20 aprilie 1929, pp. 151-153.

DRECIN, Mihai, *Banca Albina din Sibiu, Instituție națională a românilor din Transilvania (1817 – 1918)*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1982.

DRECIN, Mihai, Dobrescu Vasile, “Considerații asupra sistemului financiar-bancar din românesc din Transilvania (1867 – 1918) în *Studii asupra băncilor românești din Transilvania (1867 – 1918)*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1996, pp. 12-55.

DRONCA, Lucian, *Din politica financiară a Românilor ardeleni. Banca “Economul” din Cluj (1886 – 1918)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 1999.

FLANDREAU, Marc, Kolmos John, “Core or periphery. The credibility of the Austro Hungarian currency 1967 – 1913” în *The Journal of Economic History*, Roma, nr.2 din 2002, pp. 293 - 320.

FLORIAN, Mirela. *Scrisori de pe front*, București, Ed. Martor, 2017.

GHILEZAN, Liviu T., *Chestiunea Băncii Agrare din Cluj. Reflexiuni asupra lucrării d-lui Vasile C. Osvadă și complectări la cele scrise în broșura mea despre noua reformă agrară din*

Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș., București, Imprimeria Ministerului Cultelor și Științelor, 1921.

GOMBOȘ, Constantin, *Nicolae Munthiu ofițer de naționalitate română din armata austro-ungară. Scrieri de frontul din Galiția (1914 – 1917)*, Timișoara, Editura Marineasa, 2007.

GORON, Doru E., Cocian, Ion și Dărăban, Valentin, *Victor Deleu 1876 – 1939*, Zalău, Editura Tehno – Print Zalău, 1999.

GRABER, Peter, Spencer, Michael G., “The dissolution of the Austro-Hungarian Empire. Lesson for currency reform”, în *Essay in international Finance No.191, February 1994*, New Jersey, Departament of Economics Princetown University, 1994.

GROZA, Mihai Octavian, “Transylvania and Banat in the autumn and winter of 1918, The revolutionary violence as reflected in memoirs” în *World war I. the other face of the war*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2016, pp.151-161.

GYÖRKE Zoltán, “Prefecții Clujului – analiză prosopografică” în *Anuarul institutului de istorie George Barițiu din Cluj-Napoca*, tom. LI, 2012. pp. 305-307.

HITCHINS, Keith, *România 1866 – 1947*, București, Editura Humanitas, 2013.

HUNYADI, Attila, Gábor, *Cooperativele minorității maghiare în perioada interbelică*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2010.

IANCU, Carol, *Evreii în România 1919 -1938 De la emancipare la marginalizare*, București, Editura Hasfer, 2000.

IANCU, Gheorghe, *The Ruling Council. The integration of Transylvania into Romania 1918 – 1922*, Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, 1993.

IOACHIM, V. M. “Noile întreprinderi. Lipsa de personal conducător”, în *Argus*, București, an X, nr. 1999 din 31 octombrie 1919, p.1.

ISĂRESCU, Mugur (coord.), Rosentuler, Surica, Marițiu, Sabina, “Viața și opera lui Eugeniu Carada”, în *Restitutia, Banca Națională a României*, București, nr.3 din februarie 2003.

ISĂRESCU, Mugur Tone Mihaela, Manea Nadia, “Palatul Lipscani în timpul Primului Război Mondial” în *Banca Națională a României în Primul Război Mondial*, București, Banca Națională a României, Fundația Magazin Istoric, 2011, pp.13-35

JINGA, Victor, *Probleme fundamentale ale Transilvaniei*, Braşov, Muzeul Judeţean de Istorie Braşov, 1995.

JOHNSON, Paul, *O istorie a lumii moderne 1920 – 2000*, ediţia a III-a, Bucureşti, Editura Humanitas, 2014.

KERSHAW, Ian, *Drumul spre iad. Europa, 1914 – 1949*, Bucureşti, Editura Litera, 2017.

KEYNES, John, Maynard, *Urmările economice ale păcii*, Bucureşti, Editura Viaţa Românească, 1920.

KING, Greg, Sue Woolman, *Asasinarea arhiducelui*, Bucureşti, Editura Corint, 2017.

KING, Mervin, *Sfârşitul alchimiei: banii băncile şi viitorul economiei mondiale*, Bucureşti, Editura Comunicare ro, 2017.

KIRIŢESCU, Costin, C. *Sistemul bănesc al leului şi precursorii lui (vol.I)*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1997.

KIRIŢESCU, Costin, C., *Politica de credit a României în perspectiva trecutului şi a viitorului*, Bucureşti, Curierul Judiciar SA, 1942.

KÖVÉR Gyorgy, “Băncile maghiare în monarhia Austro-Ungară 1873 – 1913”, în *Studii asupra băncilor din Austro-Ungaria (1867 – 1918) vol.II*, Coordonator Mihai. D. Drecin, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2001, pp.85-90

LAPEDATU, Ion I., *Banca Austro-Ungară*, Sibiu, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1904.

LAPEDATU, Ion I., “Păcatele noastre” în *Revista Economică*, Sibiu, an IX, nr. 18/5 mai 1907.

LAPEDATU, Ion I. *Chestiunea valutei. Cuvinte rostite în Adunarea Deputaţilor în şedinţa de la 16 Februarie 1920*, Bucureşti, Imprimeria Statului, 1920.

LAPEDATU, Ion. I, *Chestiuni de finanţe publice*, Cluj, Institutul de arte grafice Ardealul, 1923.

LAPEDATU, Ion I., *Memorii şi amintiri*, Bucureşti, Fundaţia Academia Civică, 2016.

LĂPUŞNEANU, Ion, *Emil Rebreanu eroul de la Ghimeş Făget*, Cluj-Napoca, Editura Şcoala Ardeleană, 2018.

LIAQUAT, Ahamed, *Stăpânii Finanţelor, Cei patru bancheri care au ruinat lumea*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2014.

LUKÁCS, József, “Interethnic relations and the attitude toward war as reflected in the Cluj press in the spring and summer of 1914” în *World war I. The other face of the war*, coord. Ioan Bolovan, Rudolf Gräf, Harald Heppner, Oana Mihaela Tămaș, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2016, pp.195-210.

LUMPERDEAN, Ioan, *Publicistica economică românească în Transilvania, 1800 – 1850*, Cluj-Napoca, Editura Tribuna, 2004.

LUMPERDEAN, Ioan, Graf Rudolf, Nagler Thomas, „Economie și structuri sociale”, în *Istoria Transilvaniei, vol.III*, (coord. Ioan Aurel Pop Thomas Năgler și Magyari András), Cluj-Napoca, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, 2009, pp.505-529.

LUPAȘ, Ioan, “Contribuțiuni la biografia lui Visarion Roman – relațiunile lui familiare” în *Revista Economică*, anul XLVIII, nr.34-36 din 14 septembrie 1946, Sibiu, pp.134-138.

MACMILLAN, Margaret, *Războiul care a pus capăt păcii. Drumul spre 1914*, București, Editura Trei, 2013.

MACMILLAN, Margaret, *Făuritorii păcii. Șase luni care au schimbat lumea*, București, Editura Trei, 2018.

MADGEARU, Virgil, *Agrarianism Capitalism Imperialism*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1999.

MADGEARU, Virgil, *Evoluția economiei românești după războiul mondial*, București, Editura Științifică, 1995.

MADGEARU, Virgil, *Politica noastră financiară în cursul depresiunii economice. Discurs rostit în ședința 28 martie 1933 a Adunării Deputaților cu ocaziunea discutării Bugetului general al Statului pe anul 1933/34*, București, Editura Monitorul Oficial, 1933.

MAIOR Liviu, *Doi ani mai devreme. Ardeleni, bucovineni și basarabeni în război 1914-1916*, Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2016.

MANEA Nadia, Costache Brândușa, “Banca Națională a Românei și costurile realizării Românei mari” în *Banca Națională a Românei în Primul Război Mondial*, București, Banca Națională a Românei, Fundația Magazin Istoric, 2011, p.60.

MANIU, Horia, *Unificarea monetară*, București, Editura Cartea Românească, 1924.

MANIU, Horia , “Finanța ardeleană și finanța vechiului regat” în *Voința*, Cluj, an II, nr. 43 din 6 octombrie 1921, p. 1.

MANIU, Horia, “O instituție economică a Ardealului – Ce a fost și ce este Solidaritatea. Ce cred liberalii despre ea”, în *Voința*, Cluj, an I, nr. 113 din 30 decembrie 1921, p. 3.

MANOILESCU, Mihail, *Rostul și destinul burgheziei românești*, București, Editura Athena, 1997.

MANOILESCU, Mihail, *Memorii*, București, Editura Enciclopedică, 1993.

MARGHILOMAN, Alexandru, *Note politice 1897 – 1924* vol. V 1920 – 1924, Editura Institutului de Arte Grafice “Eminescu” SA, 1927.

MARGHILOMAN, Alexandru, *Discursuri parlamentare*, București, Editura Machiavelli, 2014.

MARȚIAN, Lucan C., *Octavian Goga – omul politic*, Oradea, Editura Universității Oradea, 2010.

MOGA, Septimiu, “Băncile românești din Cluj. Oportunități și provocări în perioada interbelică” în *România după Marea Unire. Omagiu profesorului Liviu Maior la împlinrea vârstei de 80 de ani*, Cluj-Napoca, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, pp. 203-217.

MOGA, Septimiu, “Reforma monetară în România din anii 1920 – 1921: Cazul Transilvaniei”, în *Multiculturalism în Transilvania după Conferința de Pace de la Paris*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2019, pp.96-123.

MOGA, Septimiu, “Unificarea monetară din 1920 – 1921. Provocări, dileme și realități economice” în *Oltenia. Studii și Comunicări Arheologie – Istorie*, Craiova, Muzeul Olteniei Craiova, 2019, pp.185-193.

MOGA, Septimiu, “Personalitățile culturale din jurul băncilor românești din Cluj în perioada interbelică” în *Satu Mare. Studii și Comunicări, Seria Istorie, etnografie, artă, restaurare – conservare*, nr. XXXVI/II, Satu Mare, Editura Muzeului Sătmărean, Editura Argonaut, pp.59-70.

MOTEANU C., “Rezultatele unificării monetare” în *Analele băncilor*, București, an II, nr. 8-10 din august octombrie 1920, pp.280-282.

MURGESCU, Bogdan, *România și Europa. Acumularea decalajelor economice (1500 – 2010)*, Iași, Editura Polirom, 2010.

NAGY, Robert, *Capitalul: forța transformării – Rolul capitalului german în industrializarea Transilvaniei (1880 – 1918)*, Cluj-Napoca Presa Universitară Clujeană, 2011.

NEAGU, Alexandru D., “Factorii psihologici în constituirea economiilor românești” în *Analele Băncilor* an XIII, nr. 2 din luna februarie 1931.

NEGRUȚIU, Ioan F., “Banca industrială” în *Revista Economică*, Sibiu, an XVI, nr. 14 din 4 aprilie 1914, , pp. 203-204.

NEGRUȚIU, Ioan F., “Banca industrială II” în *Revista Economică*, Sibiu, an XVI, nr. 18 din mai 1914, , pp. 239-240.

NICHICIU, Traian, “Băncile și afacerile comerciale” în *Revista Economică*, Sibiu, an XXX, nr. 7 din 18 februarie 1928, pp.59-60.

NICHICIU, Traian, “Criza financiară mondială” în *Observatorul social economic* , Cluj, anul I, nr. 2,3,4, aprilie – decembrie 1931, pp. 318 -322.

NICHICIU, Traian, “Iarăși chestia fuziunei” în *Revista Economică*, Sibiu, an XXXI, nr. 5 din 1 februarie 1930, , pp. 33-35.

NICHICIU, Traian, “Congresul Băncilor românești din Ardeal” în *Revista Economică*, Sibiu, an XXXIII, nr. 3 din 16 ianuarie 1932, , pp. 17 – 21.

OLARU, D.A. “Industria aluminiului în România”, în *Natura*, București, an. XXVI, nr. 10 din 15 noiembrie 1937, pp. 441 – 449.

ONIȘOR, Victor, *Venitul național, reforma monetară, și criza economică specială din România*, București, Editura Cartea Românească, 1931.

ORGA, Valentin, *Aurel Vlad. Istorie și destin*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2018.

OSVADĂ Vasile, “Mișcarea cooperativă. Raport”, în *Transilvania* , nr.1-2 din ianuarie – aprilie 1912, pp.1-38.

OSVADĂ, Vasile, “Măsuri excepționale” în *Voința de Cluj*, an I, nr, 25 din 19 septembrie 1920, p.1.

PAPP, Petru, E., *Din trecutul Beiușului – pagini de glorie și jertfe*, Beiuș, Doina Tipografie și Librărie, 1928.

PASCU Dim. “Creditul agricol în fața crizei. Comunicare făcută la Asociația Generală a Economiștilor din România în seara zilei de 13 ianuarie 1937” în *Comunicări făcute la asociația generală a economiștilor din România anul 1936 – 1937*, coord. Victor Slăvescu, București, Tipografia Bucovina I. E. Toruțiu, 1937, pp. 122-154.

PĂUNESCU Cristian, Tone Mihaela, Manea Nadia, *Istoria Băncii Naționale a României în date, volumul .II 1915 – 1918*, București, Editura Oscar Print, 2009.

PETRA, Nicolae N., *Băncile românești din Ardeal și Banat*, București, Editura Cartea Românească, 1936.

POPA, Vasile P., “Pentru băncile din vechiul regat”, în *Voința de Cluj*, an II, nr. 10 din 16 decembrie 1922, pp.1-2.

POPESCU Sorin, Tudor Prelipceanu, “Gheorghe N. Leon. Jurist și economist remarcabil, victimă a represiunii comuniste”, în *Memoria. Revista gândirii arestate*, nr.105 – 106 (4 din 2018, 1 din 2019), București, pp.95-99.

PORUMBĂCEAN, Claudiu, Câmpean Viorel, “Emil Tișcă (1881 – 1963) Povestea unui bancher din provincie” în *Fenomene economice și financiare în spațiul românesc în secolele XIX-XX, Studii de economie regională*, (coord. Iosif Marin Balog, Rudolf Graf, Ioan Lumperdean), Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2016, pp.281 -306.

PORUȚIU Petre, *Regimul bancar român. Observațiuni la anteproiectul de lege pentru reglementarea comerțului întreprinderilor de bancă prezentat de Asociațiunea Băncilor Române*, Cluj, Editura Presei Juridice, 1929.

PROTOPESCU, I. D., “Chestiunea monetară în România. O problemă care trebuie studiată – propuneri privitoare la unificarea monetară” în *Argus*, București, an X, nr.1996 din 27 octombrie 1919, p.1.

PUȘCARIU, Sextil, “Liberalii și ardelenii” în *Drumul Nou*, Cluj, an I, nr. 95 din 6 septembrie 1931, p.1.

PUȘCAȘ Vasile, Sălăgean Marcela, “Mihail Manoilescu – cultură și politici economice (influență și receptare)” în *Studii de istorie, Brăila*, Editura Istros, 2021, p.225 - 238.

ROSENTULER Surica Salater Wilhelm Slăvoiu Ovidiu Marițiu Sabina, “Viața și opera lui Victor Slăvescu” în *Restitutio* nr.1 din octombrie 2001, Banca Națională a României, București.

ROTTMAN D., “Aspecte generale ale crizei românești în cadrul crizei mondiale”, în Aspectele crizei românești în cadrul crizei mondiale” în *Comunicări făcute la Asociația Generală a Economistilor din România, în anul 1936-1937*. București, Tipografia "Bucovina" I. E. Torouțiu, 1937, pp.1 – 21.

ROTTMAN D., “Problema valutară”, în *Analele Băncilor*, București, an II, nr.4 din aprilie 1920, pp.131-145.

SĂLĂGEAN Marcela, “România între 1919 și 1947” în *Istoria României – compendiu*, coord. Ioan-Aurel Pop și Ioan Bolovan, Cluj-Napoca, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, 2007, pp.583-615.

ȘANDRU D., *Reforma agrară din 1921 în România*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975.

SANDU, Traian, *Istoria Gărzii de Fier. Un fascism românesc*, Chișinău, Editura Cartier, 2019.

SHILLER, Robert J., *Finanțele și societatea bună*, București, Editura Publica, 2014.

SITESCU, Pantelimon M., “Vitalitatea și viabilitatea băncilor din România” în *Analele Băncilor*, București anul XX, nr. 8-9 din august – septembrie 1938, pp.169-190.

SITESCU, Pantelimon M., “Despre intervenția statelor în criza bancară” în *Analele băncilor*, București an XV, nr. 4 din aprilie 1933, pp. 61-69.

SITESCU, Pantelimon M, “Comerțul de bancă în România” în *Analele Băncilor*, București, an IX, nr.1 din ianuarie 1927, pp. 19-31.

SLĂVESCU, Victor, “Problema sucursalelor de bănci străine din provinciile desrobite” în *Viitorul*, București, nr. 4058 din 23 septembrie 1921, pp.1-2.

SLĂVESCU, Victor, *Banca Albina din Sibiu. Cea mai însemnată întreprindere financiară din Transilvania, cu o privire generală asupra băncilor comerciale din Ardeal și Banat*, București, Institutul de editură “Reforma socială”, 1919.

SLĂVESCU, Victor, “Finanța ardeleană și finanța vechiului regat” în *Viitorul*, București , nr. 4064 din 30 septembrie 1921, pp.1-2.

SLĂVESCU, Victor, *Marile bănci comerciale din România*, București, Institutul de arte grafice “Universala” Iancu Ionescu, 1915.

SLĂVESCU, Victor, “Documente” în *Viitorul*, București, nr. 4190 din 3 martie 1922, pp.1-2.

SLĂVESCU, Victor, “Câteva însemnări cu privire la băncile românești din Ardeal” în *Analele băncilor*, București, an II, nr.2 din februarie 1920, pp.71-77.

SLĂVESCU, Victor, “Note de călătorie prin Ardeal” în *Viitorul*, București nr. 4093 din 4 noiembrie 1921, pp.1-2.

SLĂVESCU, Victor, “Activitatea finanței românești în Ardeal – câteva lămuriri” în *Viitorul*, București nr. 4075 din 9 octombrie 1921, pp. 1-2.

SLĂVESCU, Victor, “Ce crede «Solidaritatea» din Ardeal” în *Viitorul*, București, nr. 4134 din 23 decembrie 1921, pp.1-2.

SLĂVESCU, Victor, “O nouă bancă de emisiune?” în *Viitorul*, București, nr. 4116 din 2 decembrie 1921, p.1.

SLĂVESCU, Victor, “Consiliile de administrație” în *Viitorul*, București, nr. 4310 din 23 iulie 1922, pp.1-2.

STANCA, Sebastian, “Biserica ortodoxă din Cluj – O pagină din trecutul ei”, în *Renașterea - Organ Național – Bisericesc Săptămânal*, an VI, nr. 33 din 12 august 1928, pp, 4-5.

STRAT, George, *Despre necesitatea unui nou ideal național*, București, Tipografia de Artă și Editură Leopold Geller, 1933.

STRAT, George, *Criza actuală și profitul*, Oradea Mare, Tipografia Diecezană, 1931.

STRICATU, Ilie, *Pe cărările destinului. Romanul unei vieți trăite (1914-1918)*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut Mega, 2017.

SUCIU Petru, *Proprietatea agrară în Ardeal. Scurt istoric al dezvoltării ei*, Cluj, Editura de ziare, 1931.

ȘTIRBAN, Marcel, *Din istoria României, vol VIII, veacurile XVIII – XX*, Târgu Mureș, Editurile Napoca Star și Edu, 2012.

TORREY, Glenn E.. *România în primul război mondial*, București, Meteor Publishing, 2014.

TRIFOIU, Nicolae și Drecin Mihai, “Institutul de Credit și Economii “Economul” din Cluj – instituție națională a românilor din nordul Transilvaniei (1886 – 1918)” în *Studii asupra băncilor românești din Transilvania (1867 – 1918)*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1996, pp. 81-116.

VAIDA VOEVOD, Alexandru, *Memorii, vol. II*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1995.

VAIDA VOEVOD Alexandru, *Scrisori de la Conferința de Pace. Paris – Versailles 1919 – 1920*, Cluj-Napoca, Editura Multi Press International, 2003.

VESA, Vasile, “Transilvania la Conferința de Pace din anii 1919 – 1920”, în *Istoria Transilvaniei vol. III (de la 1711 la 1918)*, coord. Ioan Aurel Pop, Thomas Năgler, Magyari András, Cluj-Napoca, Academia Română, Centru de Studii Transilvane, 2008, pp. 628 – 647.

VLAICU Vasile, “Asigurările populare și planurile dela Cluj” în *Revista Economică*, Sibiu, anul XX, nr. 15 din 13 aprilie 1918, pp.187-190.

VLAICU, Vasile, “«Industria Aurului S.A.» în Abrud” în *Revista Economică*, Cluj, an XXV, nr. 35 din 6 septembrie 1923, pp. 345-348..

VOINEA Liviu (coordonator), *Un veac de sinceritate. Recuperarea memoriei pierdute a economiei românești 1918 – 2018*, București, Editura Publica, 2018.

VON FALKENHAYN Erich, *Campania armatei a IX – a împotriva românilor și rușilor 1916 – 1917*, București, Editura Saeculum I.O., 2018.

ZELETIN, Ștefan, *Burghezie română. Originea și rolul ei istoric*, București, Editura Humanitas, 1991.

Publicații și periodice:

ADEVĂRUL, București, anul XXXIV, nr. 11437 din 19 iulie 1921, “Retragerea d-lui Amos Frâncu” p. 2.

ADEVĂRUL, București, anul XXXIV, nr. 11535 din 10 noiembrie 1921, “Sinuciderea lui Ghica Comănești”, p.1.

ADEVĂRUL, București, anul XXXIV, nr. 11543 din 20 noiembrie 1921, “În chestia blocării. Ce se mai poate face”, p.1.

ADEVĂRUL, București, anul XXXV, nr. 11720 din 22 iunie 1922, “Banca Agrară și S.T.B.”, p.1.

AADEVĂRUL, București, anul XXXV, nr. 11722 din 24 iunie 1922, “Cuvântul d-lui Maniu”, p.1.

ADEVĂRUL, București, anul XLIV, nr.145825 din 16 iunie 1931, “Noul guvernator al Băncii Naționale”, p. 1.

ADEVĂRUL, București, anul XLIV, nr.14623 din 3 septembrie 1931, “Ministerul de finanțe și combaterea crizei. Dintr-o convorbire cu d. C. Argentoianu”, p. 1.

ANALELE BĂNCILOR, București, an XI, nr. 3 din martie 1929, “Stabilizarea”, pp.99-105.

ANALELE BĂNCILOR. București, an XV, nr. 9-10 din septembrie – octombrie 1933, “În jurul stabilizării”, pp.149-152.

ANALELE BĂNCILOR, București, an XVI, nr. 4 din aprilie 1934, “Organizarea și reglementarea comerțului e bancă” pp.73-82.

ANALELE BĂNCILOR, București, an XVI, nr. 5-6 din mai – iunie 1934, “Legea bancară. Expunere de motive”, pp. 109-119.

ARGUS, București, an X, nr. 1997 din 29 octombrie 1919, “Coroane false”, pp. 1-2.

BURSA, București, an XIX nr. 804 din 25 ianuarie 1920, “Cauzele deprecierei valutare”, pp. 52-53.

BURSA, București, an XIX, nr. 829 din 18 iulie 1920, “unificarea monetară”, p.455,

BURSA, București, an XIX, nr.831 din 1 august 1920 “Propuneri pentru îmbunătățirea finanțelor statului”, pp. 485-487.

BURSA, București, an XIX, nr. 832 din 9 august 1920, “Unificarea monetară”, p.504.

BURSA, București, an XX, nr. 858 din 27 februarie 1921, “Imixtiunea băncilor în afaceri de comerț”, pp. 118 – 120.

BURSA, București an XX, nr. 893 din 6 noiembrie 1921, “Criza de pe piața financiară” pp. 729-730.

BURSA, București, an XX, nr. 895 din 20 noiembrie 1921, “Necotarea leului la Paris, blocarea depozitelor și împrumuturile cerute Băncii Naționale”, p. 767.

BURSA, București, an XX, nr. 896 din 27 noiembrie 1921, “Pentru ce nu se fac afaceri cu România”pp. 783-785.

CLUJUL – Organul Consiliului Național Român din Cluj și com. Cojocna, an I nr.1, “În preajma intrării armatei române în Cluj”pp. 2-3.

DRUMUL NOU, an I, nr. 132 din 23 octombrie 1931, “Pentru asanarea băncii Blank va fi nevoie de 2 miliarde lei, p.4.

ELLENZÉK, an XLIII, nr. 138 din 23 iunie 1922, “Oriási tū Kolozsváron. Az Unirea cukorkagyár és Zea végézetí gyár égése – Hat million a kár”, p.5

ELLENZÉK, an XLV, nr. 117 din 7 august 1924, “Miért let öngyilkos Farkas Simon”, p.3.

FOAIA DIECEZANĂ, Caransebeș, an XLII, nr. 38 din 18 septembrie 1927, Necrolog Petru Babeu, pp.1-2.

GAZETA OFICIALĂ PUBLICATĂ DE CONSILIUL DIRIGENT AL TRANSILVANIEI, BANATULUI ȘI TUTUROR ȚINUTURILOR ROMÂNEȘTI DIN UNGARIA, Sibiu, nr. 31-35 din 25 – 31 mai 1919, “Ordonanță în chestiunea stampilării bancnotelor de coroane”, pp.3-4.

GAZETA OFICIALĂ PUBLICATĂ DE CONSILIUL DIRIGENT AL TRANSILVANIEI, BANATULUI ȘI TUTUROR ȚINUTURILOR ROMÂNEȘTI DIN UNGARIA, Sibiu, nr.56 din 20 septembrie 1919, Sancționarea de către Regele Ferdinand asupra “raportului consiliului Nostru de miniștri și al ministrului Nostru secretar de stat la departamentul agriculturii și domeniilor sub nr. 54487/919, prin care se propune spre aprobare legea de reformă agrară din Transilvania, Banat și țările ungurene, primită de marele sfat național în ședința dela 12 August 1919, pp. 1-8.

GAZETA OFICIALĂ A COMISIUNEI REGIONALE DE UNIFICARE DIN CLUJ, nr. 24 din 30 iunie 1921, Decisul nr.682/8 – 1921 privind societatea Meteor din Oradea Mare, pp. 13-14.

GAZETA OFICIALĂ A COMISIUNEI REGIONALE DE UNIFICARE DIN CLUJ, nr.27 din 12 iulie 1921, Hotărârea Tribunalului Cluj cu privire la societatea din Valea Lăpușului, p.15.

GAZETA OFICIALĂ A COMISIUNEI REGIONALE DE UNIFICARE DIN CLUJ, nr.44 din 21 septembrie 1921, Decizia Fsoc 62/19-1921 privind conducerea societății Meteor din Oradea Mare, p.16.

GAZETA OFICIALĂ A COMISIUNEI REGIONALE DE UNIFICARE DIN CLUJ, nr.49 din 10 octombrie 1921, Convocatorul adunării generale a acționarilor societății Meteor fabrică de eternit s.a. în Oradea Mare, p.20.

GAZETA POPORULUI, Sibiu, an II, nr. 33 din 17 august 1919, “Dreapta împărțire a pământului – ședințele Marelui Sfat Național”, pp. 2-4.

GAZETA TRANSILVANIEI, Brașov, an LXXX, nr. 9 din 24 ianuarie 1917, “Ce scria «Deșteptarea»”, p.4.

GAZETA TRANSILVANIEI, Brașov, an LXXXII, nr. 165 din 13 august 1919, “Desbaterile Marelui Sfat Național. Dela trimisul nostru special – Ședința de Joi dimineața 7 August. Votarea legii electorale – Discuția reformei agrare”, pp. 1-2.

ÎNFRĂȚIREA, Cluj, an I, nr.5 din 7 august 1920, “Cercurile Băncii Agrare”, p.2.

ÎNFRĂȚIREA, Cluj, an I, nr.18 din 22 august 1920, “Retragerea coroanelor – De vorbă cu dl Profesor Dr. G. Leon”, p.3.

ÎNFRĂȚIREA, Cluj, an I, nr. 23 din 28 august 1920, “Jocul coroanelor – Acaparare și speculă – Contrabande?”, p. 5.

ÎNFRĂȚIREA,, Cluj, an I, nr. 35 din 14 septembrie 1920, “În chestia evacuărilor. Consfătuirea funcționarilor publici dela Universitate”, p.3.

ÎNFRĂȚIREA, Cluj, an I, nr. 40 din 19 septembrie 1920, “Reforma agrară în Ardeal”, p. 3.

ÎNFRĂȚIREA,, Cluj, an I, nr. 191 din 5 aprilie 1921, “«Democratizarea» reformei agrare”, p.1.

ÎNFRĂȚIREA, Cluj, an I, nr. 239 din 7 iunie 1921, “Iar specula coroanelor”, p. 3.

ÎNFRĂȚIREA, Cluj, an I, nr. 282 din 29 iulie 1921, “Finanțarea reformei agrare – Amestecul Băncii Agrare”, p.3

ÎNFRĂȚIREA, Cluj, an I, nr. 286 din 3 august 1921, “Aplicarea reformei agrare în Ardeal”, p.3.

ÎNFRĂȚIREA, Cluj, an I, nr. 288 din 5 august 1921, “Banca Agrară și finanțarea împrumutării în Ardeal”, p. 1.

ÎNFRĂȚIREA, Cluj, an II, nr. 24 din 31 august 1921, “Operațiunile schimbului coroanelor”p. 6.

ÎNFRĂȚIREA, Cluj, an II, nr. 27 din 3 septembrie 1921, “Schimbul coroanelor”, p. 3.

ÎNFRĂȚIREA, Cluj, an II, nr. 29 din 5 septembrie 1921, “Revista economică”, p. 2.

ÎNFRĂȚIREA, Cluj an II, nr. 37 din 16 septembrie 1921, “Situatie intolerabilă. Anarhia pieței”, p. 1.

NEW YORK TIMES, New York, an LXXI, nr. 23353 din 1 ianuarie 1922, “Bank crash brings death in Rumania. President of Banca Natiunei commits suicide and directors are arrested”, p. 29.

RENAȘTEREA, Cluj, an XII, nr. 42 din 21 octombrie 1934, “Moartea lui Antoniu Mandea”, pp 3-4.

RENAȘTEREA, Cluj, an XIV, nr. 6 din 3 februarie 1936, Necrolog Nicolae Ivan, pp. 1-5.

RENAȘTEREA, Cluj, an XVII, nr. 49 din 3 decembrie 1936, “Profesorul Aurel Ciortea – la 10 ani dela moartea lui – a doua parte”, pp.2-3.

RENAȘTEREA, Cluj, an XVII, nr. 50 din 10 decembrie 1936, “Profesorul Aurel Ciortea – la 10 ani dela moartea lui – a treia parte”, pp.2-3.

RENAȘTEREA, Cluj, an XVII, nr. 51 din 17 decembrie 1936, “Profesorul Aurel Ciortea – la 10 ani dela moartea lui – a patra parte”, pp.2-3.

REVISTA ECONOMICĂ, Sibiu, an XVI, nr. 9 din 28 februarie 1914, “Din vieța economică a poporului nostru – Băncile și «Solidaritatea»”, pp. 125-127.

REVISTA ECONOMICĂ, Sibiu, an XVI, nr. 31 din 1 august 1914, “Un cuvânt cătră deponenții băncilor”, p. 364.

REVISTA ECONOMICĂ, Sibiu, an XVI, nr. 32 din 8 august 1914, “Un moratoriu”, pp. 371-372.

REVISTA ECONOMICĂ, Sibiu, an XVIII, nr. 7 din 12 februarie 1916, “Abundanța de bani”, pp.67-68.

REVISTA ECONOMICĂ, Sibiu, an XVIII, nr. 36 din 18 noiembrie 1916, “Bănci românești refugiate”, p.346.

REVISTA ECONOMICĂ, Sibiu, an XX, nr. 47 din 23 noiembrie 1918, “O încercare pentru curmarea lipsei de bancnote”, p. 437.

REVISTA ECONOMICĂ, Sibiu, an XXI, nr. 15 din 29 martie 1919, “Cronică”, p. 133.

REVISTA ECONOMICĂ, Sibiu, an XXI, nr. 18 din 3 mai 1919, “Banca Centrală pentru Industrie și Comerț”, pp. 311-312.

REVISTA ECONOMICĂ, Sibiu, an XXI, nr. 19 din 10 mai 1919 “E necesară maximizarea ori ba?” pp. 194-195 și “Cronică”, pp. 198-199.

REVISTA ECONOMICĂ, Sibiu, an XXI, nr. 23 din 7 iunie 1919, “Băncile din Cluj și bancnotele albe”, p. 232.

REVISTA ECONOMICĂ, Sibiu, an XXI, nr. 25 din 21 iunie 1919, “Extras din ordonanța Nr. 21 și 25 modificată a Comandamentului trupelor din Transilvania”, p. 250.

REVISTA ECONOMICĂ, Sibiu, an XXI, nr. 33-34 din 20 august 1919, “Banca Agrară”, pp. 111 – 114.

REVISTA ECONOMICĂ, Sibiu, an XXI, nr. 49-50 din 20 decembrie 1919, “Cronică”, p.205.

REVISTA ECONOMICĂ, Sibiu, an XXIII, nr. 4 din 29 ianuarie 1921, “Un memoriu către ministerul de finanțe – Din hotărârile adunării generale a «Solidarității»”, pp. 29 – 30.

REVISTA ECONOMICĂ, Sibiu, an. XXIII, nr. 8 din 26 februarie 1921, Convocatorul adunării generale a acționarilor Băncii Vatra din Cluj, p. 74.

REVISTA ECONOMICĂ, Sibiu, an. XXIII, nr. 16 din 23 aprilie 1921, “Cronică”, pp. 153-154.

REVISTA ECONOMICĂ, Sibiu, an XXIII, nr. 22 din 4 iunie 1921, “Banca Agrară – Banca Centrală pentru Industrie și Comerț - Întreprinderile Forestiere Române”, pp. 207-208.

REVISTA ECONOMICĂ, Sibiu, an XXIII, nr. 33 din 20 august 1921, “Cursul leului român”, pp.303 – 305.

REVISTA ECONOMICĂ, Sibiu, an XXIII, nr. 34 din 27 august 1921, “Cursul leului român (continuare și fine)”, pp. 312-313.

REVISTA ECONOMICĂ, Sibiu, an XXIII, nr. 43 din 19 noiembrie 1921, “Adunarea generală a «Băncii Agrare»”, p. 374.

REVISTA ECONOMICĂ, Cluj, an XXIV, nr. 10 din 9 martie 1922, “Cronica”, p.113.

REVISTA ECONOMICĂ, Cluj, an XXIV, nr. 11 din 16 martie 1922, “Bilanțul Băncii Agrare” p. 374, Convocatorul adunării generale a Băncii Agrare, pp. 122-123.

REVISTA ECONOMICĂ, Cluj, an XXIV, nr. 13 din 30 martie 1922, “Bilanțul Băncii Centrale pentru industrie și comerț s.a. Cluj”, pp.141-143.

REVISTA ECONOMICĂ, Cluj, an XXIV, nr. 25 din 15 iunie 1922, “Adunarea generală a «Solidarității»”, pp. 273-274.

REVISTA ECONOMICĂ, Cluj, an XXIV, nr. 26 din 22 iunie 1922, “Un atentat contra băncilor și economiei naționale din Ardeal”, pp. 281-282.

REVISTA ECONOMICĂ, Cluj, an XXIV, nr. 27 din 29 iunie 1922, “Cronica săptămânei”, pp.311-312.

REVISTA ECONOMICĂ, Cluj, an XXV, nr. 10 din 8 martie 1923, “Banca «Economul»”, p.105.

REVISTA ECONOMICĂ, Cluj, an XXV, nr. 12 din 22 martie 1923. “Cronica săptămânală”, p.132.

REVISTA ECONOMICĂ, an XXVI, nr. 14 februarie 1924, Convocator adunarea generală a acționarilor a Băncii Agrare, pp. 43-44.

REVISTA ECONOMICĂ, an XXVI, nr.14 din 3 aprilie 1924. “Banca Centrală pentru industrie și comerț s.a. Cluj”, p. 99.

REVISTA ECONOMICĂ, an XXVII, nr. 7 din 19 februarie 1925, “Banca Agrară”, pp. 21-22.

REVISTA ECONOMICĂ, Cluj, an XXIX, nr. 7 din 17 februarie 1927, Convocatorul adunării generale a acționarilor Băncii Vatra din Cluj, p. 25.

REVISTA ECONOMICĂ, Sibiu, an XXIX, nr. 7 din 18 februarie 1928, Convocatorul adunării generale a acționarilor Băncii Vatra din Cluj, p. 68.

REVISTA ECONOMICĂ, Sibiu, an XXIX, nr. 27 din 7 iulie 1928, “Adunarea generală a «Cassei de Păstrare» S.A. Săliște.

REVISTA ECONOMICĂ, Sibiu, an XXXI, nr. 6 din 8 februarie 1930, Convocatorul adunării generale a acționarilor Băncii Vatra din Cluj, p. 50.

REVISTA ECONOMICĂ, Sibiu, an XXXI, nr. 8 din 22 februarie 1930, Convocatoarele adunărilor generale ale acționarilor băncilor Economul, Banca Centrală pentru Industrie și Comerț și Băncii Agrare, pp. 75-78 și “Cronica – Fuziunea «Banca Centrală pentru industrie și comerț» și «Banca Agrară» Cluj, p.70.

REVISTA ECONOMICĂ, Sibiu, an XXXI, nr. 20 din 17 mai 1930, Convocatorul adunării generale a acționarilor Cassei de Păstrare Săliște, p. 174.

REVISTA ECONOMICĂ, Sibiu, an XXXI, nr. 27 din 5 iulie 1930, “Se face lumină!”, pp. 223-224.

REVISTA ECONOMICĂ, Sibiu, an XXXI, nr. 31 din 2 august 1930, “Banca «Timișana»”, p. 256.

REVISTA ECONOMICĂ, Sibiu, an XXXI, nr. 34 din 23 august 1930, “Citind broșura dlui Sutescu (cazul băncii Timișana)”, pp. 275-276.

REVISTA ECONOMICĂ, Sibiu, an XXXII, nr. 16 din 18 aprilie 1931, “Acțiunea de asanare de bănci”, pp. 147-148.

REVISTA ECONOMICĂ, Sibiu, an XXXII, nr. 23 din 6 iunie 1931, “Asanarea băncilor «Bihoreana», «Victoria» și «Timișana»”, pp. 202-203.

REVISTA ECONOMICĂ, Sibiu, an XXXII, nr. 30 din 25 iunie 1931, “Cronica – Asanări bănci”, pp. 147-148.

REVISTA ECONOMICĂ, Sibiu, an XLV, nr. 16-17 din 29 aprilie 1944, “Banca Centrală pentru Industrie și Comerț S.A.”, pp. 121 -123.

ROMÂNUL, Arad, an VIII, nr. 84 din 12 august 1919, “Ședințele Marelui Sfat”, p.2.

ROMÂNUL, Arad, an IX, nr. 141 din 4 iulie 1920, “Câteva orientări cu privire la lucrările de expropriere și arândările de toamnă”, p. 2.

ȚARA NOASTRĂ, Cluj, an VI, nr. 16 din 19 aprilie 1925, “Discursul dlui Octavian Goga rostit în ședințele Camerei din 7 și 8 Aprilie 1925 cu prilejul validării alegerii dela Reghin”, pp. 490-515.

ȚARA NOASTRĂ, Cluj, an IX, nr. 49 din 2 decembrie 1928, “Situția agrară din Ardeal”, pp. 1538-1546.

UNIREA, Blaj, an XXVII, nr. 4 din 27 ianuarie 1917, Necrolog Eugen Bianu, p.6.

UNIREA, Blaj, an XXIX, nr. 250 din 21 decembrie 1919, “Banca Agrară – prospect”, p.2.

VIAȚA ARDEALULUI, an I, nr. 5 din 5 iunie 1934, “Băile Sovata cel mai elegant loc de recreere din Ardeal”p. 33.

VIITORUL, București, nr. 4281 din 24 iunie 1922, “Modificarea legii agrare din Ardeal. Explicațiunile d-lui Alex. Constantinescu”, p.3.

VOINȚA, Cluj, an I, nr. 7 din 27 august 1920, “Cronica financiară. Cursul de retragere a coroanelor”, p.1.

VOINȚA, Cluj, an I, nr. 8 din 28 august 1920, “Coroanele”, p. 1.

VOINȚA, Cluj, an I, nr. 9 din 2 septembrie 1920, “Dragostea liberalilor pentru Ardeal”, p. 1.

VOINȚA, Cluj, an I, nr. 10 din 3 septembrie 1920, “Schimbul coroanelor”, p.3.

VOINȚA, Cluj, an I, nr. 11 din 4 septembrie 1920, “Cum se schimbă coroanele”, p. 3 și “În legătură cu unificarea valutei. Măsuri pe cari va trebui să le ia ministerul de finanțe”, p.1.

VOINȚA, Cluj, an I, nr. 12 din 5 septembrie 1920, “Lovitură financiară în legătură cu unificarea valutei”, p.1.

VOINȚA, Cluj, an I, nr. 16 din 8 septembrie 1920, “Lupta contra speculei”, p. 2.

VOINȚA, Cluj, an I, nr. 18 din 10 septembrie 1920, “De pe Valea Someșului”, p. 2

VOINȚA, Cluj, an I, nr. 25 din 19 septembrie 1920, “Măsuri actuale”, p.2.

VOINȚA, Cluj, an I, nr. 59 din 5 noiembrie 1920, “Schimbul coroanelor nedecarate”, p.1.

VOINȚA, Cluj, an I, nr 65 din 13 noiembrie 1920, “Reforma agrară din Ardeal. Constatările dlui ministru Garoflid”, p.1

VOINȚA, Cluj, an I, nr. 67 din 15 noiembrie 1920, “Unificarea monetară. Convorbire cu d. Antonescu subdirector al Băncii Naționale din localitate”, p. 1.

VOINȚA, Cluj, an I, nr. 80 din 19 noiembrie 1920, “Banca Agrară și prietenii noștri liberali”, p.1.

VOINȚA, Cluj, an I, nr. 81 din 20 noiembrie 1920, “Finanțarea reformei agrare. O apreciere a dlui T. Mihaly președintele consiliului de unificare”, p. 1.

VOINȚA, Cluj, an I, nr 82 din 1 decembrie 1920, “Avem numerar pe piață”, p. 1.

VOINȚA, Cluj, an I, nr. 95 din 20 decembrie 1920, “cum se vor achita chitanțele de 40 la sută?”, p. 1 și “Iarăși două valute?”, p.1.

VOINȚA, Cluj, an I, nr. 100 din 26 decembrie 1920, “Un fapt curios – Noua statistică a Clujului și lipsa de locuințe”p.2.

VOINȚA, Cluj, an I, nr.102 din 28 decembrie 1920, “Chitanțele de 40 la sută se vor achita la 1 Februarie 1921. Declarațiunile d. Manoilă delegatul ministerului de finanțe în Ardeal”, p. 3.

VOINȚA, Cluj, an I, nr.129 din 7 februarie 1921, “Achitarea bonurilor de 40 la sută. Lucrările de schimb au fost terminate. La cât se ridică totalul bonurilor. YTermenul de plată. Reținerea impozitelor. Relație oficială”, p. 1

VOINȚA, Cluj, an I, nr. 130 din 8 februarie 1921, “Chitanțele de 40 la sută se vor achita. Relațiunile Băncii Naționale din Cluj”, p. 1.

VOINȚA, Cluj, an I, nr.138 din 20 februarie 1921, “Plata bonurilor de 40%. Instrucțiuni și formalități de îndeplinit la achitarea bonurilor rămase de plată din suma coroanelor admise la schimb”, p. 1.

VOINȚA, Cluj, an I, nr. 148 din 4 martie 1921, “Problema impozitelor”, p. 1.

VOINȚA, Cluj, an I, nr.214 din 28 mai 1921, “Un important factor al Ardealului. Adunarea generală a Băncii Agrare”, pp.1-2.

VOINȚA, Cluj, an I, nr. 255 din 17 iulie 1921, “Pământul Ardealului”, p. 1.

VOINȚA, Cluj, an II, nr. 77 din 16 noiembrie 1921, “O eră nouă pentru Banca Agrară”, p. 1.

VOINȚA, Cluj, an II, nr.86 din 27 noiembrie 1921, “O bancă de emisiune în Ardeal. Declarația d-lui Victor Bontescu”, p.1.

VOINȚA, Cluj, an II, nr. 90 din 2 decembrie 1921, “Misiunea Băncii Agrare”, p. 1.

VOINȚA, Cluj, an II, nr. 96 din 9 decembrie 1921, “Icoane regimului ce va să vie”, p. 3.

Surse arhivistice

Arhivele Naționale Serviciu Județean Cluj – Fond Banca Agrară S. A. Cluj nr.36, inventarele 17 și 327

Arhivele Naționale Serviciu Județean Cluj – Fond Banca Economul nr. 113, inventar 52.

Arhivele Naționale Serviciu Județean Cluj – Fond Banca Centrală pentru Industrie și Comerț S.A. Cluj, nr. 39, inventarele 19 și 175.

Arhivele Naționale Serviciu Județean Cluj – Fond Vatra Cluj, nr. 743, inventar 1340.

Arhivele Naționale Serviciu Județean Cluj – Fond Frâncu Amos, nr. 226, inventar 223.

Arhivele Naționale Serviciu Municipiului București – Fond Banca Românească inventar 1276.

Arhivele Naționale Serviciu Municipiului București – Fond Banca Marmorosch Blank, inventar 1213.

Arhiva Băncii Naționale a României – Fond Consiliul de Administrație.

Arhiva Băncii Naționale a României – Fond Serviciul Studii.

Arhiva Băncii Naționale a României – Fond Secretariat.